

נועים אליעזר

שמיטת כספים

האם אפשר לזכות פרוזבול למי ששכח לעשותו

שאלה:

השוכח לעשות פרוזבול, האם אפשר לזכות עבורו, והאם אפשר לעשות פרוזבול על ידי שליח.

תשובה:

אפשר לזכות פרוזבול עבור מי ששכח לעשותו.

נימוקי התשובה

הנה בענף א' יתבאר האם שביעית בזמן הזה דאורייתא, או דרבנן. ולדינא יש לסמוך על הפוסקים שהוא מדרבנן. והרמ"א (סימן ס"ז סעיף א') הניח לסמוך על המנהג דאין שמיטת כספים בזמן הזה. ובענף ב' יתבאר אימתי מתחיל זמן איסור "לא יגוש", אם הוא כבר מתחילת שביעית, או רק בסופה. – ובענף ג' יתבאר ענין פרוזבול. – ובענף ד' יתבאר תקנת פרוזבול. – ובענף ה' יתבאר תקנת פרוזבול. – ובענף ו' יתבאר הדין כשהדיינים מתו קודם שנת השמיטה. – ובענף ז' יתפרש דין עשיית פרוזבול על ידי שליח, שהכרעת מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה שאפשר לסמוך על הפוסקים שיעשה פרוזבול על ידי שליח. – ובענף ח' יתבאר דין מפירת פרוזבול בפני הדיינים. – ובענף ט' יתבאר גדר הדיינים בפרוזבול.

ביאור נימוקי התשובה

ענף א'

בדין שמיטת כספים בזמן הזה

הכרעת ההלכה

ג) והנה בפשטות, מכיון דקיי"ל דהלכה כרבי מחבירו ולא מחבריו, כדאמרין בעירובין (מ"ו:), ממילא הלכה כחכמים דשביעית בזמן הזה מדאורייתא.

בשיטת התוס' בגיטין ל"ו ע"א

ד) אמנם לדברי התוס' בגיטין (ל"ו.) בד"ה מי כו' מתבאר מהסוגיא דהלכה כרבי דשביעית בזמן הזה מדרבנן.

בסוגיא דגיטין ל"ו ע"א

דבגמ' התם נתקשו היאך תיקן הלל פרוזבול וביטל שמיטת כספים שהיא מהתורה, ותירץ אביי "בשביעית בזמן הזה ורבי היא". – דהיינו, דהלל שתקן פרוזבול ס"ל דשביעית בזמן הזה הוא מדרבנן, וכשיטת רבי.

בסוגיא דמו"ק ב' ע"ב פלוגתא דרבי וחכמים

א) במו"ק (ב') אפליגו רבי וחכמים בדין שביעית בזמן הזה, דרבי ס"ל דשביעית בזה"ז מדרבנן נובטעמו י"א דס"ל דאף קדושה שניה קידשה רק לשעתה, וכשנחרב בית המקדש השני בטלה קדושת הארץ. וי"א דס"ל דאיתקש שמיטה ליובל, לאשמעין שהשמיטה נוהגת רק בזמן שהיובל נוהג, ובזמן הזה לא נוהג יובל כיון שאין כל יושביה עליה. וחכמים ס"ל דשביעית בזמן הזה מדאורייתא.

ביאור פלוגתתם דרבי וחכמים

ב) ופלוגתתם היא גם לענין איסור עבודת קרקע, ולא רק לענין שמיטת כספים [והיינו, דהגם דמשמעות הסוגיא בגיטין (ל"ו.) דפלוגתא דרבי ורבנן הוא רק לענין איסור עבודת קרקע].

דברי התוס' בפירושו דגמ'

ופרכינן בגמ', דאם בזמן הזה לא נוהגת שביעית מהתורה, אם כן היאך תיקנו רבנן שמיטת כספים והפסידו את המלוה. - ותירץ רבא, "הפקר בית דין הפקר". - ופירשו התוס' בד"ה מי כו', דרבא מתירץ רק את הקושיא השניה, אבל על הקושיא הראשונה נשאר רק תירוצו של אביי, דהלל ס"ל דשביעית בזמן הזה דרבנן, וכשיטת רבי. - ואם כן כיון דנקטינן בגמ' דתקנת פרוזבול (שהיא קיימת להלכה) אתיא רק כשיטת רבי דשביעית בזמן הזה דרבנן, בהכרח דהכי נקטינן להלכה כרבי דשביעית בזמן הזה מדרבנן.

בשיטת רש"י בגיטין ל"ו ע"ב

(ה) אבל רש"י בגיטין (ל"ו): בד"ה רב כו', פירש דרבא מתירץ גם את הקושיא הראשונה, דהיינו דרבא פליג על אביי דמוקי את הלל כשיטת רבי, וס"ל לרבא דהלל אתיא שפיר גם כשיטת רבנן, דשביעית בזמן הזה מדאורייתא, ואף על פי כן תיקן פרוזבול להפקיע החובות מכח הפקר בית דין הפקר. - ולפי דברי רש"י, כיון דקיי"ל כרבא לגבי אביי, אם כן נקטינן דהלל א"ש גם כשיטת חכמים דרבי, ולשיטתו אין הכרח מהגמ' בגיטין הנ"ל אם הלכה כרבי או כחכמים, והדרינן לכללא דהלכה כחבירי דרבי.

סוגיא דמו"ק ג' ע"ב

(ו) והנה מסוגיא דמו"ק (ג'): מתבאר דשביעית בזמן הזה הוא מדאורייתא, דאמרינן התם דהזמן של תוספת שביעית הוא מהלכה למשה מסיני. ואמרינן התם (ד'): דהלכה למשה מסיני זו נאמרה רק לזמן שבית המקדש קיים, והוכיחו הכי מהכא דנמסרה הלכה זו ביחד עם ההלכה למשה מסיני לענין ניסוך המים, אלמא דשניהם קיימים באותו זמן. ע"ש בגמ'. - ואם נימא דשביעית בזמן הזה מדרבנן, אם כן אמאי הוצרכנו להוכיח דהלכה למשה מסיני של תוספת שביעית לא נאמרה לענין הזמן הזה, מדהוי דומיא דניסוך המים, תיפוק ליה דבזמן הזה אין שביעית מהתורה, ופשיטא שלא יכול להיות תוספת שביעית מהלכה למשה מסיני. - אלא ודאי דאפילו בזמן הזה שביעית מהתורה, ולכן הצרכנו להוכיח דמכל מקום התוספת שביעית לא נאמרה לזמן הזה.

הכרעת הפוסקים

(ז) והנה רוב הפוסקים ס"ל דשביעית בזמן הזה הוא מדרבנן. - אמנם הרמב"ן בספר הזכות בגיטין (י"ח ע"א מדפי הרי"ף) פסק דאף בזמן הזה שביעית נוהגת מדאורייתא.

בשיטת הרמב"ם

ובדברי הרמב"ם יש משמעות לכאן ולכאן, וכמו שכתב (פ"ד דשמיטה הכ"ה, פ"י דשמיטה ה"ט, פ"ב דשמיטה ה"טז, פ"ו בית הבחירה ה"טז, ספר המצוות מ"ע קל"ה וקל"ו, ומצות לא תשעה

ר"ל). - וה"כסף משנה" (פ"ט דשמיטה ה"א, ופ"י ה"ט) נקט בדעת הרמב"ם דשמיטת קרקעות מדאורייתא, ורק שמיטת כספים הוא מדרבנן. - אולם בכסף משנה (פ"ד דשמיטה הכ"ט) כתב בדעת הרמב"ם ששמיטת קרקע בזמן הזה מדרבנן, וכן הוא בדבריו בתשו' "אבקת רוכל" (סימן כ"ד) ובכ"י ביו"ד (סימן של"א). - וכבר כתב ה"פאת השולחן" (סימן כ"ט בית ישראל סק"ב) שה"כסף משנה" חזר בו בתשו' "אבקת רוכל". - וכן כתב המהר"י קורקוס (פ"ט דשמיטה ה"א, ופ"י דשמיטה ה"ט) דבנוסח כת"י כתב הרמב"ם להדיא דשביעית בזמן הזה הוא מדרבנן.

הכרעת החזו"א

והחזו"א (שביעית סימן ג' סק"ח) כתב לדניא יש לסמוך על הפוסקים דשביעית בזמן הזה דרבנן. - ועי' ב"דרך אמונה" (פ"ד דשמיטה ס"ק קפ"ו) וב"ציון ההלכה" (פ"ד ס"ק שי"ט, ופ"ט משמיטה ס"ק י"ח, ופ"י דשמיטה ס"ק נ"ו).

בדברי הרמ"א חו"מ סי' ס"ז ט"א

(ח) והנה הרמ"א בחו"מ (סימן ס"ז סעיף א') כתב: "וכבר כתבו גם כן האחרונים ז"ל טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כו". - והסמ"ע (שם סק"ד) הביא מתשו' הרא"ש (כלל ע"ז סימן ב') שביאר הטעם שהניחם על מנהגם, דכיון שפשט המנהג שלא להשמיט והכל יודעים זה, הוי ליה כאלו התנה המלוה על מנת שלא תשמט בשביעית. - וה"קצות החושן" (סימן ס"ז סק"א) הקשה, דהא שיטת הרא"ש (פ"ד דגיטין סימן כ') דאיסור לא יגוש הוא מתחילת שביעית, ויתבאר בענף ב', איך מהני תנאי זה, הא הוי ליה איסורא, ולא מהני תנאי אלא בדבר שבממון. ועי' בספר "דרך אמונה" (פ"ט משמיטה ה"ג, בביאור ההלכה בד"ה ומד"ס כו').

הערה בדברי ה"קצות החושן"

ובעיקר קושיית ה"קצות החושן" צ"ב, דלכאורה גדר הלאו דלא יגוש הוא דבר שבממון לענין האיסור לחבירו. - וחזינן דה"קצות החושן" נקט דיסוד האיסור הוא רק מחמת התחייבות ושפיר הקשה דהיאך גובה חובו, דלא שייך התחייבות לענין זה לחודא.

ביאור ה"חתם סופר"

(י) והנה צ"ל דה"קצות החושן" נקט כמו שכתב בתוס' "חתם סופר" (חו"מ סימן ק"ג) דבהקפת חנות וכיו"ב, אף על פי דאין שביעית משמטת, מכל מקום איכא לאו דלא יגוש, ולכן שפיר הקשה ה"קצות החושן" דאף על פי שיש בתנאי התחייבות דאין שביעית משמט חוב זה דהוי כהקפת חנות, אבל מכל מקום יש בזה לאו דלא יגוש.

הערה בדברי ה"חתם סופר"

(יא) אמנם בגיטין (י"ח). נתקשו קמאי בהא דאמרינן דתוספת

לשיטת הרא"ש דעובר בלא יגוש מראש השנה של שביעית בהכרח דאין הלאו תלוי בדין שמיטת החוב, ואף על פי דמהני תנאי לגבי שמיטת החוב דהוי ליה דבר שבממון, מכל מקום לגבי הלאו דלא יגוש אכתי תנאו בטל.

בביאור קושיית הקצוה"ח

זו) והנה בקושיית ה"קצות החושן" י"ל דלא יגוש אינו רק איסור על המלוה לתבוע את החוב, אלא הוי דין ממון להפקיע מהמלוה את זכות תביעה על החוב, ולכן מהני התנאי לענין הלאו דלא יגוש דחשיב דבר שבממון.

בשיטת היראים דמצות שמיטת כספים היא על הגברא

זו) דהנה היראים (מצוה קס"ד) כתב, דמצות שמיטת כספים היא מצוה על המלוה להשמיט את החוב, והמלוה מחוייב לומר משמט אני. אבל כל זמן שלא השמיט המלוה את החוב חייב הלוח לפרוע, אלא דהמלוה מחוייב להשמיט, ובית דין כופין אותו על זה כמו על כל מצות עשה, דאם לא רצה מכין אותו עד שתצא נפשו, כדאיתא בכתובות (פ"ו.). - והיינו, דשמיטת כספים הוי חיוב גברא על המלוה להשמיט, ואין זה אפקעתא דמלכא על עצם החוב.

בדעת היראים דאין חיוב על המלוה למחול

וע"ש בתועפות ראם, שהביא מיראים דפוס ישן, דמתחילה היה ס"ל דאפילו על המלוה אין חיוב למחול, אלא הוי רק איסור שלא לתבעו, והלוח חייב לפרוע. אלא דשוב חזר בו היראים, ונקט דהמלוה מחוייב להשמיט את עצם החוב.

בשיטת רוב הראשונים דשמיטת כספים הוי אפקעתא דמלכא

זו) אולם רובא דקמאי פליגי וס"ל דשמיטת כספים הוי ליה אפקעתא דמלכא, דאפילו אם לא השמיט הלוח, התורה הפקיעה את עצם החוב, וכמו שכתב הרמב"ן בתשו' (סימן רנ"ו), והובא בב"י (ח"מ סימן ס"ז מחודש ב'), ובתשו' הרא"ש (כלל ע"ז סימן ד') ובספר התרומות (כלל מ"ה) והרשב"א בתשובה (המיוחסות סימן רנ"ו), ומרדכי בגיטין (סימן ש"פ) בשם רבינו אביגדור, וכן פסק הרמ"א בח"מ (סימן ס"ז סעיף ו'). וכמ"ש ה"שער משפט" (סימן ס"ז סק"א) דכל קמאי פליגי ע"ד היראים.

במקור דברי היראים

יח) ומקור דברי היראים, הוא ביישוב קושיית רבינו אביגדור במרדכי הנ"ל, שהקשה בהא דילפינן בגיטין (ל"ז:) מ"זוה דבר השמיטה" שצריך לומר משמט אני, ואם הוי אפקעתא דמלכא מ"ט צריך לומר משמט אני.

כתובה לא משמט משום דהוי ככתובה, תיפוק ליה דלא משמט דהוי כהקפת חנות. ולכאורה לפי דברי ה"חתם סופר" שפיר איכא נפק"מ לענין דמותר לנגשו.

תירוץ ה"חתם סופר" לקושיית ה"קצות החושן"

יב) ובתשו' "חתם סופר" (ח"מ סימן ק"נ) תירץ קושיית ה"קצות החושן": "ולפענ"ד סברת הרא"ש כי היכי דשמיטה דסוף השנה היא ברגע צאת היום ערב ראש השנה דשמינית ה"נ שמיטת הכניסה שבתחילת השנה תליא בגרע יציאת הכוכבים דראש השנה של שביעית, וכן משמע קרא כי קרא שמיטה לה' ר"ל בשעה שקרא שמיטה שהוא זמן מקרא קודש של כניסת היום, אבל רגע אחר כך כבר עבר זמנה, והמלוה חבירו אחר כך יכול לנגשו בשביעית שלא יצאו עליו כוכבים של כניסת השנה, ומשום הכי לא מצינו מפורש בש"ס המלוה את חבירו בשביעית עצמו מה דינו כמו שמצינו פלוגתא במוכר שדהו בשנת היובל עצמו, אלא על כרחך כנ"ל, ואם כן הוא הדין המלוה חבירו ומתנה עמו שלא יהיה זמן פרעון עד רגע אחר צאת הכוכבים של ראש השנה, דכהאי גוונא בשעת כניסת היום לא קם ליה בלא יגוש, ממילא לא שמתוהו הכניסה ויכול לתובעו אפילו בשביעית, ואם כן יש לומר כן היה תנאי מנהג המדינה שכל חוב שלא נפרע בערב ראש השנה קודם חצות לא יהיה זמנו לפרוע עוד אחר ראש השנה, וממילא לא שמתו כניסת השנה, ולא קשה מידי קושיית הקצוה"ח". עכ"ד ה"חתם סופר".

בגירסא בתוספתא פ"ח דשביעית הי"א

יג) והנה בתוספתא (פ"ח דשביעית הי"א) גרסינן, אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית. והרמב"ן על התורה פרשת ראה (דברים ט"ו, א') כתב דמשבשתא היא וצ"ל ערב ראש השנה של מוצאי שביעית.

שיטת הרא"ש

יד) אמנם הרא"ש (פ"ד דגיטין סימן כ') כתב דאף על פי שאין השביעית משמטת עד מוצאי שביעית, מכל מקום לאו דלא יגוש איכא כבר מתחילת השביעית. - והקשה ה"קצות החושן" (סימן ס"ז סק"א) לשיטת הרא"ש, דבמכות (ג'): איתא דהמלוה לחבירו על מנת שלא תשמטני בשביעית שביעית משמטת, ומשום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה, אבל אם אמר על מנת שלא תשמטני בשביעית אין שביעית משמטת דהוי תנאי בדבר שבממון ותנאו קיים, והרי כיון דעובר גם משום לאו דלא יגוש אם כן לא הוי תנאי בדבר שבממון ותנאו בטל. - והנה קושיית ה"קצות החושן" היא דוקא לשיטת הרא"ש, דלהרמב"ן י"ל דכיון דהתנאי מהני שאין שביעית משמטת ממילא אינו עובר גם בלא יגוש, דכל הלאו דלא יגוש הוא במקום דשביעית משמטת את החוב. אבל

בשיטת רבינו אביגדור

ואמנם המרדכי בשם רבינו אביגדור כתב דאף על פי דהוי אפקעתא דמלכא, מצוה על המלוה לומר משמט אני, וכמו בבכור דמצוה להקדישו אף על פי דקדוש מאליו. [ולפי זה לענין שמיטת קרקע אפילו להשיטות דהוי אפקעתא דמלכא, מכל מקום מצוה לכתוב להם פרוזבול].

בסוגיא דגיטין ל"ז ע"א

יט) ובהא דאיתא בגיטין (ל"ז): דיתומים אין צריכים פרוזבול משום דרבן גמליאל ובית דינו אביהן של יתומים, נתקשו על דברי היראים, דתיפוק ליה דקטנים לאו בני מעבד מצוה נינהו ואינם חייבים להשמיט. - וצ"ל דמכל מקום נתחייב להשמיט לכשיגדל, דמצות השמיטה אינה דוקא ברגע של מוצאי שביעית, אלא דכיון שעברה שביעית מתחייב להשמיט, ולכן בעינן דין פרוזבול אף בקטנים.

בהא דהלוח יכול לתבוע מהמלוה שישמיט

כ) ונראה לדון, דאפילו להיראים דהוי מצוה על המלוה להשמיט, מכל מקום הוי חיוב ללוה, וכמבואר בדברי היראים דהלוה יכול לתבוע מהמלוה שישמיט.

בגדר אפקעתא דמלכא

כא) ויתכן דאפילו לשיטת קמאי דהוי ליה אפקעתא דמלכא אפילו בלא רצונו של המלוה, מכל מקום אין זה הפקעה על עצם החוב, אלא דהתורה הטילה על החוב דין שמיטה, דהמלוה אינו יכול לתבוע, וגם הלוה אינו מחוייב לפרוע, אבל החוב עצמו אינו נפקע. - ויש לדון לפי זה במש"כ ה"מנחת חינוך" (במצוה תע"ז אות ז') דלשיטת קמאי דהוי אפקעתא דמלכא, אם עבר וגבה את החוב עובר על לאו דגזל, כיון שהחוב נפקע. אכן לפי מה שנתבאר דהחוב עצמו אינו נפקע אם עבר וגבה אינו עובר על גזל אלא על מצות עשה להשמיט את החוב, ועל לאו דלא יגוש.

בשיטת הרא"ש דכשלא כתב פרוזבול בערב

שביעית יכול לכתוב בשביעית

כב) ובעיקר שיטת הרא"ש שיתבאר בענף ב', דמשמע דאפילו אם לא כתב פרוזבול בערב שביעית יכול לכתוב בשביעית עצמה, יל"ע דכיון דחל דין לא יגוש בתחילת שביעית מאי מהני עכשיו הפרוזבול להתיר את האיסור. - והיינו, אם נימא דלא יגוש הוי דין ממון להפקיע כח התביעה מהמלוה.

בשיטת ה"קצות החושן"

כג) אכן לפי דברי ה"קצות החושן" (סימן ס"ז סק"א) דנקט דזהו איסור על המלוה לתבוע, ממילא כשמסר את החוב לבית דין שוב אינו עובר בלא יגוש, ושפיר מהני הפרוזבול גם בשביעית עצמה.

בחילוק בין במוצאי שביעית לשביעית

כד) ויתכן דלשיטת הרא"ש רק הלאו דלא יגוש נאמר דוקא בשביעית, אבל במוצאי שביעית יש רק דין שמיטה וליכא לא יגוש, ולכן מהני הפרוזבול למוצאי שביעית דליכא איסור לא יגוש. - ולפי זה מיושב קושיית ה"קצות החושן" דמהני התנאי דעל מנת שלא תשמטני שביעית לגבי מוצאי שביעית.

בשיטת קמאי דהוי אפקעתא דמלכא אין השמיטה

חלה אלא בחוב שיש בו איסור לא יגוש

כה) והנה רש"י בגיטין (ל"ז): פירש דיתומים אין צריכים פרוזבול דמיירי שירשו חוב אביהם, והרמב"ן פליג דבכהאי גוונא אינו משמט כלל, וכדדרשינן בספרי "שמוט כל בעל משה ידו, ולא היורשים", אלא מיירי שהיתומים עצמם הלוו. והתומים (סימן ס"ז ס"ק כ"ה) ביאר בשיטת רש"י, דאם היתומים עצמם הלוו אין צריך פרוזבול דאין שביעית משמטת חוב כזה, כיון דיתומים לאו בני מצוה נינהו לא קרינן ביה לא יגוש, ואינם מחוייבים להשמיט, אבל כיון דירשו החוב מאביהם שייך בו שמיטה לכשיגדילו, ולכן צריכים פרוזבול. והיינו דאפילו לקמאי דהוי ליה אפקעתא דמלכא אין השמיטה חלה אלא בחוב שיש בו איסור לא יגוש. - וכן כתב בתשו' מהרשד"ם (חו"מ סימן ס"א).

ענף ב'

בזמן האיסור "לא יגוש" אם הוא כבר מתחילת שביעית

את החוב, בין חוב שלוה לפני שביעית ובין חוב שלוה בשביעית עצמה.

שיטת הרא"ש דהאיסור "לא יגוש" הוא כבר מתחילת שביעית

כז) אמנם שיטת הרא"ש (פ"ד דגיטין סימן כ') דאכן השביעית משמטת רק בסופה וכדכתיב מקץ שבע שנים, אבל מכל מקום איסור "לא יגוש" מתחיל כבר בתחילת השנה השביעית, דכתיב

האם כבר מתחילת השמיטה אין לגבות חובות

כז) והנה בשו"ע חו"מ (סימן ס"ז סעיף ל') כתב אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה. - והוא שיטת הרמב"ם (פ"ט משמיטה ה"ד) דהשביעית משמטת בסופה, וכמ"ש הסמ"ע (שם ס"ק נ"ב) דכתיב בפרשת ראה (דברים ט"ו, א' - ב') מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו וגו'. ועד סוף שנת השביעית מותר למלוה ולבית דין לתבוע מהלוה

שנת ז', אנא עובדא ידענא שמ"ו החסיד זצ"ל מסר דבריו לפני וחד דעימי בסוף שנת תקמ"ד הנכנס לתקמ"ה דהיינו סוף שנת שמיטה, וידענא שלא עשה פרוזבול בסוף תקמ"ג כי לא זזה ידי מתוך ידו ממש לידע כל דרכיו מוצאיו ומובאיו. וטעמא רבה איכא דלא יהיה אלא פלוגתא שוה בשוה, היה לו לומר כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל, ומכ"ש הכא דכל הפוסקים חולקים חוץ מהעיסור (אות פ' פרוזבול ע"ו ע"ג) והרא"ש (פ"ד דגיטין סימן כ) והטור נמשך אחריו כדרכו, ודי לן שכתב הרמב"ן בתשו' המיוחסות דנוסחא מטעת נזדמנה להעיטור בתוספתא ושכן הביאו הר"ש בשביעית כהרמב"ן כו'. – נחזור למה שאנו בו, דמעיקר הדין אין לחוש כלל. ומכל מקום אם נפשו אותה ויעש אין מזחיחין אותו, ומהיות טוב אל תקרי רע, ואין כאן משום יוהרא, דחש ליה מהרש"ל והביאו מגן אברהם (סימן ס"ג סק"ב), דהא פרוזבול המוקדם כשר, וכל שעתיה ושעתיה זמניה הוא, וזכור לטוב. עכ"ד.

בתשו' חת"ס סי' י"ט

ל) ויעוי' עוד בתשו' "חתם סופר" (יו"ד סימן י"ט) שכתב: "ויען וביען כי קשה מאוד לשבור מנהג ישראל אפילו להקל, וראה כמה הטריח הרא"ש [שו"ת כלל ע"ז סימן ב'] ליישב מנהג קולא בעשיית פרוזבול בזמן הזה, ועיין טוח"מ סימן ס"ז [סעיף א']. והשנה הזאת היא שנת שמיטה ואני נוהג לעצמי לעשות פרוזבול ער"ה ברצות ה', וכן ראיתי רבותי נוחי נפש נוהגים, ומכל מקום לא רפרף א' על מנהג. וכן כמה טרחו ליישב מנהג היתר בחדש לפני עומר, והכל ליישב המנהג, ומכל מקום בעל נפש יחוש לעצמו, וכן מילי טובא, אין למהר לחדש איסור ומכ"ש היתר, כי מנהג ישראל תורה היא, והכלל החדש אסור מן התורה בכל מקום והישן ומיושן משובח ממנו". עכ"ד.

בביאור תשו' החת"ס הנ"ל

לא) ובביאור הנידון בתשו' "חתם סופר", יש ליישב בתרי אנפי. א] דה"ח"תם סופר" ס"ל דאין צריך לעשות פרוזבול בערב שביעית, רק דכוונתו לאלו שרוצים חומרות, שיחמירו בפרוזבול בערב שביעית שיש לזה מקור, ולא יחמירו להנהגה שאין לה מקור וכגון לא ללבוש בגד צמר. ב] דה"ח"תם סופר" לא חשש לעשות פרוזבול בערב שביעית, מכיון שרבו החסיד שבכהונה לא חשש לכך. רק דכשעומד בתוך שנת השמיטה, ולא עשה פרוזבול בערב שביעית, וגם אין בדעתו לעשות פרוזבול גם בערב ראש השנה שיבוא ביציאתו, ממילא כשיגיע לפרשת ראה שיקרא בה לא יגוש, אין ראוי לקרותו לתורה.

"לא יגוש את רעהו כי קרא שמיטה לה", מיד כשקרא שמיטה אסור ליגוש, ואסור למלוה או לבית דין לתבוע את הלוה לשלם את החוב, אלא רק אם הלוה בא מעצמו לשלם רשאי המלוה ליטול המעות, ואינו צריך לומר לו "משמט אני", כיון שאינה משמטת אלא בסופה. – ונחלקו הפוסקים בשיטת הרא"ש האם האיסור ליגוש בשנה השביעית עצמה הוא דוקא חוב שלוה לפני השנה השביעית, או אפילו חוב שלוה בשביעית עצמה נמי אסור ליגוש בשביעית. עכ"פ לאחר השביעית ודאי לכו"ע אסור ליגוש בין חוב שלוה קודם השביעית ובין חוב שלוה בשביעית עצמה.

בתשו' חת"ס דצריך לחוש לשיטת הרא"ש

בח) ובתשו' "חתם סופר" (או"ח סימן ט"ו ב') כתב: "ראה זה ראיתי במנהגי מורי הגאון מ' נתן אדלער זצ"ל שכיום טוב של סוכות לא קרא ללוי למי שאוכל חדש, כי באותו זמן כבר נקצרו השעורים שהם חדש קודם העומר, והלוי קורין לפניו ביום טוב של סוכות ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם, וזה יברך על התורה ויקרא לפניו מקרא זה ושוב ישתה שכו"מ וי"ש ויאכל פתו המחומץ במרי שכו"מ שלרוב הפוסקים גם בזמן הזה הוא דאורייתא. – וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה, אינו ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ערב ראש השנה העבר בכניסת שמיטה, וגם יעשה פרוזבול ערב ראש השנה הבאה עלינו לטובה ביציאתו, לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה (עיין חו"מ סימן ס"ז). כיוצא באלו ראוי להחסידיים ליזהר. – אבל להתפלל בבגד צמר אין לחוש לדבריו אם לא ישמיענו ויברר דבריו ויגלה לי סתריו אז אודה על האמת אם הוא אמת, ומי ששמו אמת יורני דרך יבחר". עכ"ד "חתם סופר".

דעת "חתם סופר"

ומבואר דלא רק שצריך לחוש לשיטת הרא"ש, אלא שמי שלא חש לכך ולא עושה פרוזבול אין לקרותו לתורה, וכהוראת רבו החסיד שבכהונה רבי נתן אדלר. – ועי' שו"ת "רב פעלים" (ח"ב או"ח סימן י"א).

בתשו' חת"ס דאין צריך לחוש לשיטת הרא"ש

בט) אמנם בתשו' "חתם סופר" (חו"מ סימן נ') כתב דמעיקר הדין אין צורך להחמיר כשיטת הרא"ש ולעשות פרוזבול בערב שביעית, ומעיד שרבו הגאון רבי נתן אדלר בעצמו לא עשה פרוזבול. וז"ל: "בענין פרוזבול שחשקה נפשו היפה לכתוב פרוזבול ולמסור דבריו בפני, וכ' להיות השנה הזאת שנתן תקס"ד שנה ששית לשמיטה להרמ"א ז"ל שפסק כהנך גאונים וחסד לשיטת העיסור והרא"ש דאין כותבין פרוזבול משכנס

ענף ג'

בענין פרוזבול

ביאור ה"פני יהושע" לשיטת התוס'

לז) ובביאור שיטת התוס' דמהני דין הפקר ב"ד הפקר, יעוי' בפנ"י (שם) דגדר תקנת פרוזבול מחמת הפקר ב"ד הפקר היתה דאף על פי דבאמת פקע מהתורה החוב הישן, מכל מקום תקנו חכמים חוב חדש לאחר שמיטה, וממילא תובע המלוה את הממון, ואינו עובר בלאו דלא יגוש [והוא דגובה המלוה ממשועבדים למפרע משעת ההלואה, הוא משום דגדר התקנת חכמים היתה שהמלוה יטול בחובו כאילו לא פקע חובו הראשון]. - והרמב"ם לשיטתו (פ"ח מלולב ה"י) דקנין דרבנן לא מהניל דאורייתא, לא מצי לפרש כהפנ"י.

מבאר באופ"א שיטת התוס'

אכן י"ל דיסוד האיסור לא יגוש הוא אינו תולדה מהדין ממון, דמאחר שנשמט החוב אסרה התורה למלוה לתבוע את החוב שנשמט, אלא אדרבא מה שנשמט הממון של החוב הוא תולדה מאיסור לא יגוש. - וכמו שביאר הב"י (סימן ס"ז סעיף י"ג) שיטת הרא"ש (פ"ק דמכות סימן ג') דנקט דמאחר וקיי"ל דשביעית בזמן הזה דרבנן וספיקא דרבנן לקולא ואינו עובר בלא יגוש, לכן אין החוב נשמט, והב"י כתב: "וא"ת הא בספיקא דממונא נקטין קולא לנתבע, והכא הוי איפכא קולא לתובע. ונראה לי דטעמיה משום דשמטה איסורא הוא ומקילין דלא תנהוג כיון דרבנן היא בזמן הזה, ונהי דנפקא מינה לענין ממונא והויא חומרא לתובע, מכל מקום כיון דבעיקרא דינא לא אתי למיבעי אי מפיקין ממונא מהאי גבר אלא לענין איסורא אי נהג השביעית או לא לקולא נקטינן כנ"ל". עכ"ד. ומעתה כיון דבפרוזבול לא נשמט החוב, תו אין איסור לא יגוש.

ביאור באופן אחר

לח) אמנם באופן אחר י"ל דהלא רש"י בגיטין (ל"ז.) בד"ה דתפסי כו' ביאר דמסירת שטרות, וה"ה פרוזבול, מהני מתרי טעמים, חדא מחמת הפקר בית דין הפקר, ועוד דלגבי מלוה לא קרינן ביה לא יגוש, וביאר ה"תורת זרעים" (פ"י משמיטה ה"ג) דטעם ראשון קאי על הממון, וטעם השני קאי על הלאו דלא יגוש.

בראית הרשב"א משיטת רש"י

לז) והרשב"א בגיטין (ל"ז.) הוכיח מרש"י דמהני פרוזבול גם בזמן שנוהג שמיטת כספים מהתורה, דכח בית דין יפה להפקיר ממון מזה ולזכותו לזה אפילו קודם שבאו לידו. - וזהו דלא כרבינו יונה בב"ב (נ"ד:) דנקט דאין כח לבי"ד להקנותו לאחר. והמהרש"ל ביש"ש (ביבמות פ"י סימן י"ט) שכתב דנידון זה תלוי

במשנתנו פ"י דשביעית מ"ג מ"ד

לב) הנה שנינו (פ"י דשביעית מ"ג מ"ד) פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל כשראה שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על מה שכתוב בתורה (דברים ט"ו, ט') השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וכו' התקין הלל הזקן הפרוזבול, זהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני את כל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה.

בסוגיא דגיטין ל"ו ע"ב

לג) ובגיטין (ל"ו:) פרכינן, מי איכא מידי דמדאורייתא משמט ומתקין הלל דלא תשמט. ומשני, אמר אביי בשביעית בזמן הזה דרבנן. ופרכינן, וי איכא מידי דמדאורייתא לא משמט ותקון רבנן דמשמט. ומשני, אמר אביי שב ואל תעשה שאני, רבא אמר הפקר בין דין הפקר.

בפלוגתא דרש"י והרמב"ם

לד) והב"י (סימן ס"ז) הביא דנחלקו בזה רש"י והרמב"ם, וז"ל: "ופירש רש"י דשנויא דרבא קאי גם כן למאי דקשיא לן ומי איכא מידי דמדאורייתא משמט. - אבל מדברי הרמב"ם פ"ט משמיטה (הלכה ט"ז) משמע שמפרש דלא קאי אלא למי איכא מידי דמדאורייתא לא משמט ורבנן תקינו דלישמט, וטעמא דכיון שאין הממון בידו הפקירוהו בית דין, אבל להוציא מידו שלא בדין תורה, כלומר אלו היתה שמטת כספרים דאורייתא לא הוו מתקני להוציא מידו על ידי הפקר". עכ"ד הב"י.

פלוגתא דקמאי האם נוהג פרוזבול

כשנוהג שמיטת כספים מהתורה

לה) והנה נחלקו קמאי האם מהני פרוזבול בזמן שנוהג שמיטת כספים מהתורה. - דשיטת רש"י בגיטין (ל"ו:), דהפקר ב"ד הפקר מהני גם בזמן שנוהג שמיטת כספים מהתורה. - ושיטת תוס' בגיטין (ל"ו.) בד"ה מי כו', דאף על גב דמעיקר הדין מהני פרוזבול גם בזמן שנוהג שמיטת כספים מהתורה, מכל מקום אין ראוי לתקן פרוזבול בזמן שמשמטת רק מדרבנן, ולא בזמן הבית שמשמטת מהתורה.

בקושיית הראב"ד, ובשיטת הרמב"ם

לו) והראב"ד הקשה דאמאי לא מהני הפקר ב"ד הפקר להפקיע שמיטת כספים מהתורה. - וצ"ל דהרמב"ם נקט דדין הפקר בית דין לא מהני רק על הממון, והיינו שלא תשמט החוב, ולא מהני להפקיע איסורא דלא יגוש.

בשיטת רבינו יונה

מא) אמנם בשיטת רבינו יונה דנקט דאין כח ביד חכמים להקנות את החוב מחדש למלוה, בהכרח דהטעם דלא עובר המלוה על לאו דלא יגוש, משום דהלאו הנ"ל תלוי בממון, דזהו תולדה ממה שנשמט החוב. - ובאופן אחר י"ל דנקט רבינו יונה כדעת התורת זרעים בשיטת רש"י הנ"ל, דמהתורה מהני פרוזבול למנוע את הלאו דלא יגוש, מאחר המוסר שטרותיו לבי"ד לא קרינן ביה לא יגוש.

ענף ד'

בגדר תקנת פרוזבול

הוא וכדנתיא בספרי (פרשת ראה פיסקא קי"ג) ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך (שם ט"ו, י"ג) ולא של אחיך בידך יצאו המלוה על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין שאין משמיטין. י"ל דהיכא דמסר שטרותיו ממש דאורייתא היא, אלא דאתא הלל ותיקן דאף על גב דלא מסר, ואפילו אינן בידו נמי כי אמר מוסרני כמאן דמסר דמי, וכן אמרו בירושלמי (פ"י דשביעית ה"ב) אפילו נתונין ברומי. והיינו דאמר בירושלמי בפרק בתרא דשביעית (שם ה"א) תשמט ידך ולא המוסר שטרותיו לבי"ד מכאן סמכו לפרוזבול מהתורה (שם ה"ב), כלומר וכיון דמסירת שטרות דאורייתא תקנו אף הם פרוזבול. והכי מוכח בסוף שביעית, דמסירת שטרות דאורייתא ופרוזבול דרבנן, דתנן התם (פ"י דשביעית מ"ב ומ"ג) המלוה את חבירו על המשכון והמוסר שטרותיו לבית דין אין משמיטין פרוזבול אינו משמט וזה אחד מהדברים שהתקין הלל, ומדלא ערבינהו בהדי הדדי ותנא מסירת שטרות בהדי מלוה על המשכון בחד בבא, משמע דאינהו דאורייתא, ופרוזבול תקנת הלל. עכ"ל.

מסקנת הר"ן

אמנם בסוף דברי הר"ן מפורש דתקנו פרוזבול גם במלוה על פה, ודלא כמבואר ברש"י בגיטין (ל"ו). דלא תיקנו פרוזבול אלא במלוה בשטר. - וז"ל הר"ן: 'ועוד דפרוזבול מהני אף למלוה על פה, ואף על פי דבמתנה בשעת הלואה על מנת שלא תשמיטנו שביעית סגי, זימנין דלא דכירי'. עכ"ל.

שיטת רש"י ודעמיה דתקנת פרוזבול הוא
מדין מסירת שטרות לבי"ד

מה) נמצינו למדין דשיטת רש"י והריטב"א והר"ן דיסוד תקנת פרוזבול הוא משום לתא דמסירת שטרות לבית דין.

אם הילפותא דהפקר בי"ד הפקר הוא מקרא דעזרא, או דהילפותא הוא מקרא דנחלות.

ביאור שיטת הרשב"א

מ) ומעיקר דברי הרשב"א חזינן דנקט דהטעם דלא עבר המלוה על לאו דלא יגוש, משום דחכמים הקנו למלוה את החוב מחדש, דבלא"ה היה עובר המלוה בלאו דלא יגוש מאחר שנשאר החוב הקודם. דהא אין לפרש דיש כח לבי"ד להקנות החוב למלוה, דדלמא תקנו חכמים רק דע"י הפרוזבול נשאר החוב בקדמותו.

בהא דהיכא דנעשה פרוזבול אינו משמט בשביעית

מב) הנה בהא דפרוזבול אינו משמט בשביעית, פירש רש"י בגיטין (ל"ב): בד"ה מוסרני לכם כו' בזה"ל: 'פרוזבול שהוא מוסר שטרותיו לבי"ד, דאיהו לא תבע ליה לבעל חובו אלא הבית דין, והן יורדין לנכסיו, ולא קרינן ביה לא יגוש'. עכ"ל. - וכן פירש רש"י במכות (ג'): בד"ה מוסר שטרותיו לבי"ד כו', בזה"ל: 'הוא פרוזבול שהתקין הלל שכתוב בו מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה'. עכ"ל. ולפי זה מבואר דלא מהני פרוזבול במלוה על פה. - ויעוי' בדקדוק לשון רש"י בגיטין (ל"ו). בד"ה מוסרני לכם כו' שכתב: 'מוסרני לכם, את שטרותי שאתם תהיו נוגשים ואני לא אגוש כו'. עכ"ל.

בקושיית התוס' ע"ד רש"י וביאור הריטב"א בשיטת רש"י כיו"ב

מג) אולם התוס' במכות (ג'): בד"ה המוסר כו', הקשו על דברי רש"י בזה"ל: 'ולא נראה דהא במסכת שביעית (פ"י מ"ב) תני המוסר שטרותיו לבי"ד, והדר קתני פרוזבול אינו משמט, אלמא תרי מילי נינהו. לכך נראה דתרי מילי נינהו, ומוסר שטרותיו לבי"ד מדאורייתא אינו משמט'. עכ"ל.

ויעוי"ש בריטב"א שכתב דגם רש"י מודה דפרוזבול הוי תקנת חכמים, מאחר דלא מסר שטרותיו לבי"ד, אלא רק כתב בשטר שמוסר שטרותיו שבמקום אחר לבי"ד, אלא דאסמכוהו אקרא דמוסר שטרותיו. וז"ל: 'ואפשר כי רש"י ז"ל כך רוצה לומר דהיינו תקנת פרוזבול, כלומר דאהא אסמכה'. עכ"ל.

וכבר מפורש כן בספרי פרשת ראה, דדריש 'תשמט ידך' ולא המוסר שטרותיו לבית דין, מכאן סמכו לפרוזבול מהתורה.

דברי הר"ן

מד) והנה כיו"ב מתבאר בדברי הר"ן בגיטין (י"ח ע"ב מדפי הרי"ף) שכתב: 'התקין הלל הזקן פרוזבול כו', וא"ת והא מדאורייתא

זרעים דתרי מילי נינהו. דיעווי"ש שכתב: "שמוסר שטרותיו לבי"ד שיגבו מן הלוח חובו כל זמן שיתבענו דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש שאינו תובעו כלום אלא הב"ד תובעו שהפקירם הפקר והם יורדין לנכסיו". עכ"ל. - ובהכרח צ"ל בשיטת רש"י, דאי לאו הדין שיש כח לבי"ד להפקיר ממון ישראל, ליכא שום מעלה במה שמוסר שטרותיו לאדם אחר דודאי עבר על לאו ד"לא יגוש", ולכן הוצרך רש"י לפרש דהטעם דמוסר שטרותיו לא קרינן ביה לא יגוש הוא מאחר שיש לבי"ד כח לתבוע החוב גם בלא שליחותו של התובע, אלא מכח עצמן שיש לבי"ד כח להפקיר ממון ישראל. [אך זהו א"ש לפי דברי ה"פני יהושע" בגיטין (ל"ו). דנקט דגם במוסר שטרותיו לבית דין בעינן בית דין חשוב שיכול להפקיע ממון. אבל לשיטת בעל התרומות (שער מ"ה דין י"א) דנקט דדוקא בפרוזבול בעינן בי"ד חשוב, אבל במוסר שטרותיו לבי"ד לא בעינן בי"ד חשוב דיכול להפקיע ממון, לא שייך לפרש כהנ"ל דגדר ההיתר במוסר שטרותיו לב"ד הוא משום דהפקרן הפקר].

בתשו' "דברי מלכיאל"

מ"ט) ובעיקר הא דמהני מסירת שטרותיו לבית דין, ביאר בשו"ת "דברי מלכיאל" (ח"א סימן צ"ד) דלא מהני משום הקנאת החוב לבית דין, אלא מאחר שיש כח לבית דין להוציא ממון מיד הלוח, לכן כשמוסר שטרותיו לבית דין הוי ליה כגבוי, מכיון שיש להם כח מחמת עצמם להוציא הממון גם בלא תביעת הלוח. - ונימוקו, דלכאורה קשה דהיאך מהני מסירת שטרות מהתורה, הא קיי"ל דמכירת שטרות הוי רק מדרבנן. - ועוד הקשה, דאפילו אם מכירת שטרות דאוריתא, מכל מקום זהו דוקא בדאיכא כתיבה ומסירה. - ועוד הקשה דהא מבואר בר"ן בגיטין (ל"ו). דלקוח משמט מהתורה, מאחר שנשאר שעבוד הגוף אצל המוכר, ואם כן מה מהני מכירת שטרות לבית דין.

בשיטה דמסירת שטרות הוי דרבנן

הן אמת, דאכן רוב דקמאי נקטו דמסירת שטרות מהתורה, אבל בתוס' הרא"ש בגיטין (ל"ו). ובביאור המהר"ם שיף לתוס' שם בד"ה מי כו' נקטו דמסירת שטרות הוי דרבנן.

ענף ה'

בביאור תקנת פרוזבול

לא ישמט החוב בשביעית. - ויש בזה תקנה גם לעשירים וגם לעניים, לעשירים שלא יחששו מהפסד כספם, ולעניים שיוכלו להשיג הלואות ולא ימנעו העשירים מלהלוות להם. - וביאור לשון פרוזבול, פרוז תקנה, בולי עשירים, בוטי עניים, כלומר תקנה לעשירים ולעניים.

שיטת הרמב"ם בפיהמ"ש דתקנת פרוזבול הוא כמסירת מודעא לבי"ד

מו) אולם בשיטת הרמב"ם בפיהמ"ש (פ"י דשביעית מ"ד) משמע דגדר תקנת פרוזבול הוא כעין מסירת מודעא לבת דין שהוא רוצה לגבות חובו, ואין זה משום מסירת שטרות, אלא דהוי תקנה בעלמא למסור מודעא לבית דין כדי שלא תשמט החוב בשביעית. - דיעווי"ש ברמב"ם שכתב: "מוסר אני לכם, אני מעיד אתכם על כך וכך כו'". עכ"ל.

בשיטת בעל התרומות

מו) ושיטת בעל התרומות (שער מ"ה סימן י"ז) דגדר הפרוזבול הוא דמקנה את החובות לבית דין בדרך הקנאה גמורה על ידי קנין אגב. - אמנם דעת רובא דקמאי דאין צריך הקנאה גמורה לבית דין, וסגי במסירת הפרוזבול לבי"ד לחודא.

בב' טעמים דפרוזבול שפירש רש"י

מח) והנה במה דפירש רש"י בגיטין (ל"ב:) בד"ה מוסרני כו', ב' טעמים דפרוזבול הוא מוסר שטרותיו לבי"ד דאיהו לא תבע ליה לבעל חוב אלא הב"ד, והן יורדין לנכסיו ולא קרינן ביה לא יגוש. והיינו, דכל המעלה דמוסר שטרותיו לבי"ד טפי ממוסר שטרותיו לאיניש דעלמא הוא רק משום שיש כח לבי"ד לגבות החוב אפילו בלא תביעת המלוה. - יעו"ב בספר "תורת זרעים" (פ"י דשביעית מ"ב) שביאר באופן אחר, דבמה שפירש רש"י בגיטין (ל"ז). בד"ה דתפסי כו', דגדר הדין דמוסר שטרותיו לבי"ד אינו משמט, הוא מפני דהפקרן הפקר וגבי מלוה לא קרינן ביה לא יגוש. וצ"ב למה לי תרי טעמים, גם משום דהפקרן הפקר, וגם משום דלא קרינן ביה לא יגוש. וביאר ה"תורת זרעים" דתרוייהו צריכי, דהטעם דהפקרן הפקר אתי לאפוקי דלא חל דין "שמוט" דהיינו הפקעת החוב, והטעם השני אתי לאפוקי מדוע ליכא לאו ד"לא יגוש". ע"ש.

הערה מרש"י בכתובות פ"ט ע"א

אמנם ברש"י בכתובות (פ"ט). בד"ה פרוזבול כו', מפורש דהפקרן הפקר הוא טעם מדוע לא קרינן ביה לא יגוש, ודלא כמש"כ התורת

בענין תקנת פרוזבול

נ) הנה שנינו (בפ"י דשביעית מ"ג), כשראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה לזה מחמת שפחדו שמא ישמט החוב בשביעית, ועברו על מה שכתוב בתורה "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו'" (דברים ט"ו, ט'), התקין הלל פרוזבול, שעל ידי זה

בגדר חוב שנמצא אצל בית דין

נא) וביאור התקנה, דהנה המוסר שטרותיו לבית דין שהם יגבו עבורו את החובות מהלווים, אין השביעית משמטת חובות אלו, כיון דכתיב בקרא "ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך", ודרשינן בספרי (דברים ט"ו) "את אחיך, ולא של אחיך בידך", דהיינו דהשביעית משמטת דוקא חוב שנמצא "אצל אחיך" דהוא הלוה, וצריך המלוה לגבות ממנו. מה שאין כן חוב שנמסר לבית דין הרי הוא כ"בידך" כבר, דכיון שיש לבית דין כח לענוש ולהוציא ממון בעל כרחו הרי זה כגבוי כבר, ואינו משמט. וכמ"ש התוס' בגיטין (ל"ו.) בד"ה מי כו'. [והרע"ב פ"י דשביעית מ"ב] ביאר באופן אחר, דדרשינן ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך, ולא מה שיש "לבית דין" את אחיך].

בתלתא מילי דנתחדשו בתקנת פרוזבול

נב) והנה תלתא מילי נתחדשו בתקנת פרוזבול. חדא, דאף על פי שלא מסר את השטרות ממש לבית דין, רק אמר לבית דין שמוסר להם את החובות שיגבו עבורו, גם זה נחשב כמוסר שטרותיו לבית דין ואין השביעית ממטתו. - ועוד, שיכול למסור לבית דין גם חובות שחייבים לו במלוה על פה. - ועוד, שמוסיף לומר לבית דין שאם הם לא יגבו עבורו את החובות שמוסר להם, יגבה הוא בעצמו את החובות האלו, ועל ידי זה רשאי לגבות בעצמו את החובות.

במשנתנו פ"י דשביעית מ"ד

נג) ובמשנתנו (פ"י דשביעית מ"ד) שנינו, זהו גופו של פרוזבול, מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמין למטה או העדים. והיינו, שמוסר לבי"ד שיגבו עבורו, ואם הם לא יגבו, יגבה הוא בעצמו.

מה מונע השמטת החובות, האמירה שמוסר חובותיו או השטר פרוזבול

נד) והנה נחלקו קמאי מה השמטת החובות, האם האמירה שאומר המלוה בפני הדיינים או העדים שמוסר את חובותיו לבית דין, ומה שכותבין לו אחר כך שטר פרוזבול זה רק כדי שיהיה בידו שטר ראייה שמסר חובותיו לבית דין. או דהשטר פרוזבול שכותבין לו הוא המונע את השמטת החובות.

בתשו' הריב"ש

דבתשו' הריב"ש (סימן שפ"ב) כתב דהאמירה היא מונעת את השמטת החובות, וז"ל: "דהתם כיון שאמר לפני בית דין מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין, הרי נגמר מעשה הפרוזבול, והפרוזבול שחותמין בו אינו אלא לראיה בעלמא". עכ"ל.

בתשו' הר"ן

אולם בתשו' הר"ן (סימן ע"ז) כתב דהשטר פרוזבול הוא שמונע את השמטת החובות, וז"ל: "שאלו היה הפרוזבול מעיד שנמסרו השטרות לבית דין, אין הכי נמי, אבל הפרוזבול אין עניינו כך כו' משמע ששטר הפרוזבול עצמו הוא שמפקיע הממון ולא ישיבת הבית דין שישבו על כך, והכי מוכח מהאי דאמרינן בפרק השולח כו' אלמא שטר הפרוזבול הוא שעושה המעשה, שאם לא היינו צריכין אלא לעדות בלבד שנמסרו הדברים לבית דין, פשיטא כו' לפי שהשטר הוא שעושה מעשה". עכ"ל.

דעת ה"קצות החושן"

נה) והנה ה"קצות החושן" (סימן ס"ז סק"ו) כתב דבזמן משנתנו שהיה חיוב לכתוב שטר פרוזבול [דהיינו, קודם שהוסיפו בגמ' על תקנת פרוזבול ואמרו דסגי למסור החובות בעל פה לבית דין, כדאיתא בגיטין (ל"ו.) ע"ש], בכהאי גוונא שטר הפרוזבול הוא שמונע את השמטת החובות. - ומעתה לפי מה שפסק הרמ"א (סימן ס"ז בסעיף כ') דבזמן הזה יכול כל אדם למסור חובותיו לבית דין בעל פה, ואין צריך לכתוב שטר פרוזבול, אם כן בזמן הזה האמירה היא שפועלת את מניעת השמטת החובות, והשטר פרוזבול שכותבין הוא לראיה בעלמא שמסר חובותיו בעל פה.

דעת ה"חתם סופר"

נו) והנה כיו"ב מתבאר בתשו' חתם סופר (חו"מ סימן קי"ג) דמעיך הדין שהיה צריך לכתוב פרוזבול, השטר הוא שמונע השמטת החובות, ובזמן הזה דסגי אמירה, האמירה היא שמונעת השמטת החובות. [ואפילו לפי דברי המחבר בשו"ע שפסק (בסימן ס"ז בסעיף כ') דדוקא תלמידי חכמים יכולים למסור בעל פה ולא שאר בני אדם, מכל מקום י"ל דמזה דתלמיד חכם סגי באמירה, מוכח דכך הוא עיקר הדין, אלא שהחמירו לשאר אדם, ועיקר ההלכה דאמירה מונעת השמטת החובות].

דברי ה"כפתור ופרח" בשם הר"י בן מלכי צדק

נד) והנה ה"כפתור ופרח" (פרק נ') כתב בשם הר"י בן מלכי צדק (פ"י דשביעית מ"ג) דהשטר פרוזבול צריך להיות קיים בסוף שנת השביעית, בזמן הראוי לשמט את החוב. ע"ש. - וחזינן, דס"ל דהשטר פרוזבול הוא שמונע את השמטת החובות, ולא האמירה. ועוד חזינן, דלא כתיבת הפרוזבול מונעת את השמטת החובות, אלא עצם קיום השטר פרוזבול בזמן הראוי לשמט חובות הוא מונע את השמטת החובות, ולכן מצריך לשמור את השטר פרוזבול שיהיה קיים בסוף שנת השביעית בזמן שראוי לשמט החובות.

בביאור השמטת החובות בסוף השמיטה

(נח) והנה גם להריב"ש והר"ן, וה"קצות החושן" וה"חתם סופר", ודאי דמניעת השמטת החובות נעשית בפועל בסוף השמיטה, באותה שעה הראויה לשמט את החוב. רק דנקטו דזה נעשה על ידי האמירה שאמר מתחילה שמוסר שטרותיו, א"נ ע"י כתיבת השטר פרוזבול, הם הגורמים שאח"כ בסוף השביעית לא ישמטו החובות. - וה"כפתור ופרח" הוסיף דמה"ט גם השטר צריך להיות קיים בסוף השביעית וניתכן דהנך קמאי ובתראי הנ"ל לא ס"ל הכי, אלא דסגי במה שאמר או כתב כן מתחילה, וזה גורם שאח"כ לא ישמטו החובות אף על פי שהשטר אינו קיים].

בשו"ע וברמ"א חו" סי' ס"ז סעיף י"ח

(נח) והנה בשו"ע (סימן ס"ז סעיף י"ח) כתב לענין כתיבת פרוזבול שאינו נכתב אלא בבית דין חשוב דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול ויודעים ענין שמיטה והמחוס רבים עליהם באותה העיר. והרמ"א כתב, ו"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין, ונראה לי דיש להקל בזמן הזה.

בסוגיא דגיתין ל"ז ע"ב

דבגיתין (ל"ז): מבואר דתקנת פרוזבול מועילה מדין הפקר בית דין הפקר, שהפקיעו בית דין את ממון הלוח זוכה בו ע"י דין שמיטת כספים. - וקמבעיא לן בגמ', כי התקין הלל פרוזבול לדריה הוא דתקין, או דלמא לדריה עלמא נמי תקין. והיינו, האם הלל התקין והפקיר רק לדורו, וא"כ בכל דור ודור צריכין הפקר חדש על ידי בית דין של אותו דור, או שהלל בעצמו התקין והפקיר לדורות עולם. והנפק"מ הוא דאם הלל התקין והפקיר לדורות עולם, סגי לעשות הפרוזבול בפני כל בית דין. אבל אם הלל התקין והפקיר רק לדורו, אם כן צריך לעשות הפרוזבול דוקא בפני בית דין חשוב שיש לו כח להפקיר ממון. ובגמ' לא נפשטה הבעיא. - ונחלקו קמאי היאך נקטינן לדינא. דהרמב"ן (שם) פסק שאפשר לכתוב בכל בית דין, דאין הלכה כשמואל

שהצריך שיהיה דוקא בפני בית דין חשוב שיכול להפקיע ממון. אולם הרמב"ם (פ"ט דשמיטה הי"ז) פסק כשמואל דצריך בית דין חשוב שיכול להפקיע ממון. והר"ן בגיטין (י"ט ע"ב מדפי הרי"ף) מקיים את דברי הרמב"ם, וכפסק המחבר בשו"ע הנ"ל. והרמ"א פסק כהרמב"ן.

דיינים או עדים קרובים זל"ז או ללוה או למלוה

(ס) ובנידון אם הדיינים הם קרובים זה לזה, יעוי' ב"דרך אמונה" (פ"ט דשמיטה ס"ק צ"ה) שכתב דיש מחמירין שלא יהו הדיינים קרובים למלוה או ללוה, ולא זה לזה, ולא פסולין לעדות, כי יש פוסלין בכל זה.

חקירת התומים

דהנה התומים (סימן ס"ז ס"ק כ"ג) נסתפק בזה, וכתב: "ואני מסופק אם יכולים הדיינים להיות קרובים ללוה, דהא על ידם יבוא חוב ללוה, ואיך יכולים לחוב לקרובים. או דבמלתא דרבנן הקילו". ע"ש.

דעת המהריק"ש ב"ערך לחס"

אולם המהריק"ש ב"ערך לחס" (סימן ס"ז סעיף ל"א) התיר שיהיו הדיינים קרובים למלוה וללוה, מכיון שאין זה דין.

הכרעת התומים

והתומים כתב, דאפילו אם נימא דאסור לדיינים שיהיו קרובים ללוה, מכל מקום אם אחר כך נתברר שאחד מהמלוים קרוב לאחד מהדיינים, אין זה מבטל את הפרוזבול לגבי שאר הלווים, אלא רק לגבי אותו לוח שקרוב, דלגבינו אינו פרוזבול.

כתיבת פרוזבול בלילה

(סא) והנה ה"אור שמח" (פ"ט משמיטה הי"ח) חקר האם כותבין פרוזבול בלילה, או דוקא ביום כקיום שטרות שאין עושין אלא ביום. - אכן המהריק"ש ב"ערך לחס" (סימן ס"ז סעיף ל"א) התיר לכתוב פרוזבול בלילה כיון שאינו דין.

ענף ו'

כשהדיינים מתו קודם שנת השמיטה

האם הפרוזבול מהני, דשמא אזלינן בתר שעת מסירת הפרוזבול ומהני, או דלמא אזלינן בתר שעת ההשמטה דהיינו בסוף שביעית ולא מהני.

בדקדוק דברי התוס' במו"ק י"ח ע"ב

(ג) ויעוי' בתוס' במו"ק (י"ח): בד"ה ואלו כו', דנקטו בפשיטות דאם מתו הדיינים לאחר כתיבת הפרוזבול קודם שנת השמיטה דמהני

בדין כתיבת הדיינים בפרוזבול

(סב) והנה קיי"ל בשו"ע חו"מ (סימן ס"ז סעיף י"ט) זהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

חקירה בגדר מסירת פרוזבול

והנה כשהדיינים מתו לאחר מסירת הפרוזבול לידיהם קודם שהגיע שעת ההשמטה, דהיינו סוף שנת השביעית, יש לחקור

דברי התוס'

דיעוויי"ש בתוס' שכתבו שלכתוב פרוזבול במועד הוא דבר האבד שמא ימותו הדיינים. ע"ש. - הרי דאפילו שהבי"ד ימותו לאחר המועד לפני סוף השביעית, אפ"ה אם הפרוזבול כבר כתוב, שפיר מהני, ואין החוב משמט.

בדקדוק התוספתא פ"ח דשביעית הלכה י"א

סד) אולם בתוספתא (פ"ח דשביעית הי"א) גרסינן, אימתי כותבים פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית אף על גב שחזר וקבעו לאחר מכן גובה עליו והולך אפילו לזמן מרובה. רשב"ג אומר כל מלוה שלאחר פרוזבול הרי זה אינו משמט. - והר"ש (פ"י דשביעית מ"ה) פירש דנחלקו לגבי שטר פרוזבול שנקרע לפני השמיטה, לדעת ת"ק החוב נשמט, ולרשב"ג החוב לא נשמט. [ע"ש בר"ש שכתב דת"ק ס"ל דבעינן שיהא הפרוזבול קיים לכל הפחות בסוף שביעית, ואם נקרע לאחר שביעית לא יפסיד. ורשב"ג ס"ל דכל מלוה הקיימת לאחר שנקרע הפרוזבול, אף על פי שהפרוזבול נקרע קודם שתיכנס השביעית אינו משמט. וכ"כ בפירוש מהר"י בן מלכי צדק שם]. וצ"ע דמאי שנא נקרע הפרוזבול שנחלקו בזה התנאים, ממתו הדיינים דפשיטא להו להתוס' דאינו משמט.

מחלק בין התוספתא לנידון דידן

סה) ויתכן לחלק, דכל תורת הדיינים אחד הוא, דאפילו שמתו הדיינים שבאותו בית דין, מ"מ חשיב שמסר חובותיו לכלל הבתי דינים שבעולם.

מבאר יסוד הדין בנידון דידן

סו) איברא דנראה דמכיון שאין הדבר בידינו להשמר ממתת הדיינים, הקילו חכמים דסגי בכתיבת פרוזבול, דהא באמת מן הדין אין הקרקע נקנית ללוה מאחר וזה חוב עבורו, אלא זה מקולי הפרוזבול, שהלל חשש שמא ימנעו מלהלוות ויעברו על איסורי תורה, ולכן תיקן פרוזבול. - וכמו שכתב הר"ן בגיטין (י"ט ע"ב מדפי הרי"ף) בהא דאמרינן בגיטין (ל"ז), שאם אין קרקע ללוה מזכהו המלוה כל שהוא, וז"ל: "ומכאן נ"ל דמאי דקיימ"ל זכין לאדם שלא בפניו, כל שהדבר בעצמו זכות, אף על פי שנמשך ממנו חוב, שהוא יתר מהזכות זכה וקנה, דהא הכא כשמזכהו קרקע כל שהוא, מתחייב הוא בכך שאין שביעית משמטת חובו, ואפ"ה אמרינן דמהני. אלא שאפשר לדחות ולומר שאף זה מקולי הפרוזבול". עכ"ל. - ולפ"ז י"ל דגם הכא חששו חכמים שמא הדיינים ילכו לעולמם, והקלו בפרוזבול, וכשם שהקלו ע"י הקנאת קרקע כל שהוא, דמדינא לא מהני, והקילו דמהני, ה"נ במיתת הדיינים שאין הדבר בידינו, להשמר ממתת,

לכן סגי בכתיבת פרוזבול. מה שאין כן בנאבד הפרוזבול שהוא מסור בידינו לשמור עליו, דלא מצוי שיאבד, ואם הוא נאבד הוי ליה מחמת פשיעת המלוה, אוקמוה אעיקרא דדינא דלא ישמט.

ולדינא, יעוי' ב"דרך אמונה" (פ"ט דשמיטה ס"ק קל"ב) שהחוב לא נשמט גם אם נקרע הפרוזבול לפני מוצאי שביעית, ויכול לגבות את חובו. וכמו שכתב הר"ש (פ"י דשביעית מ"ה). - אלא דיעוויי"ש ב"ציון ההלכה" (פ"ט דשמיטה ס"ק רל"ב) שהביא שיש אומרים שטוב שיהא הפרוזבול קיים בסוף שביעית.

ביאור ה"חתם סופר"

סז) ובעיקר פלוגתא דת"ק ורשב"ג בתוספתא (פ"ח דשביעית הי"א) דמייתי הר"ש (פ"י דשביעית מ"ה) הנ"ל, בנקרע הפרוזבול קודם שעת ההשמטה, ביאר ה"חתם סופר" (בקובץ תשובות סימן פ"ו), דת"ק ס"ל דיסוד תקנת פרוזבול הוא משום דלא קרינן ביה לא יגוש מאחר שהבית דין הן הנוגשים, וכמ"ש רש"י בגיטין (ל"ב:), וממילא ודאי דאזלינן בתר שעת ההשמטה. ורשב"ג ס"ל דיסוד תקנת פרוזבול הוא משום דכגבוי דמי, וכמ"ש הרע"ב (פ"י דשביעית מ"ה), ואם כן אזלינן בתר שעת מסירת הפרוזבול לבי"ד, דמאחר שבזמן המסירה חשבינן כגבוי, תו לא איכפת לן במה שנקרע השטר לאחר מכן.

הערה בדברי החת"ס

סח) אמנם במה שכתב ה"חתם סופר" דסגי במה שנחשב כגבוי בשעת מסירת פרוזבול לבית דין, אף על גב דבשעת ההשמטה לא נחשב כגבוי, נחלקו קמאי.

שיטת הר"ן

דהר"ן בגיטין (י"ט ע"ב מדפי הרי"ף) כתב דלשיטת הר"ש דהטעם דאין כותבין פרוזבול אלא אם כן יש ללוה קרקע הוא מפני דעל ידי זה החוב חשוב כגבוי ביד הבית דין, דאם היה לו קרקע בשעת כתיבת הפרוזבול ומכרו קודם שביעית דלא מהני. ע"ש. ומבואר דנקט דלא סגי במה שחשיב כגבוי בשעת כתיבת הפרוזבול.

שיטת רבינו קרשקש

אולם בחידושי רבינו קרשקש בגיטין (ל"ז). נקט דסגי במה דחשיב כגבוי בשעת כתיבת הפרוזבול, וז"ל: "וכתב רבינו נר"ו דמסתברא היכא דאית ליה קרקע בשעת כתיבת הפרוזבול אף על פי שמכרו קודם שביעית דאינו משמט, כיון ששעה אחת היה לו קרקע, דהא באותו שעה החוב נגוש היה, וכיון שכך שוב אינו משמט, ונכון הוא". עכ"ל. הרי דנחלקו הר"ן ורבינו קרשקש האם סגי במה דחשיב כגבוי וכנגוש בשעת כתיבת הפרוזבול.

ענף ז'

בדין עשיית פרוזבול על ידי שליח

שיטת הפוסקים דשליח ראשון המתמנה ע"י הבעלים הוי שליח על מילי

עב) והנה כיו"ב כתבו בתשו' "נודע ביהודה" (תנינא יו"ד סימן קמ"ז) מבנו בעל ה"שיבת ציון" (סימן צ"ד צ"ה), וה"מחנה אפרים" (דיני שלוחין סימן ז') וה"בית מאיר" באהע"ז (סימן ק"כ סעיף ד'), והרש"ש בב"מ (ק"י), לתמוה ע"ד המהרי"ט. וכן הסכים ה"ברכי יוסף" באו"ח (סימן תל"ד סק"ד). וכ"כ ה"פני יהושע" בקידושין (מ"א): דדוקא בשליח שני אמרינן מילי לא מימסרי לשליח, אבל שליח ראשון המתמנה ע"י הבעלים שפיר הוי שליח על מילי.

הוכחת ה"ברכי יוסף"

עג) והנה ה"ברכי יוסף" הוכיח הכי, מהא דקיי"ל בשו"ע או"ח (סימן תל"ד סעיף ד') שאפשר לבטל חמץ על ידי שליח, אלמא דכשהבעלים ממנה את השליח לומר מילי, אין בזה משום מילי לא מימסרי לשליח.

ביאור דברי המהריק"ש בתשו' הר"ן סי' ע"ז

והוסיף ה"ברכי יוסף", דמה שכתב המהריק"ש שאף בתשו' הר"ן (סימן ע"ז) כתב דפרוזבול הוי מילי, מכל מקום הר"ן עצמו לא כתב דאמרינן בפרוזבול מילי לא מימסרין לשליח, אלא זה הוסיף המהריק"ש על מה שכתב הר"ן שהאמירה שאומר לדיינים היא מילי.

קושיית הגרעק"א על דברי המהרי"ט

עד) והנה הגרעק"א בדו"ח בגיטין (ל"ב). הקשה ע"ד המהרי"ט, דהא בתמורה (י'). איתא, אמר רבא כגון דשוו שליח לאקדושי, הרי להדיא דאפשר למנות שליח להקדיש, אף על פי דרבא ס"ל בגיטין (כ"ט). דמילי לא מימסרין לשליח.

ביאור פלוגתא דרבוותא בתראי הנ"ל

עה) והנה בקידושין (מ"א): ילפינן דינא דשלוחו של אדם כמותו בתלתא ילפותות, חדא מגירושין, ועוד מתרומה, ועוד מקדשים. וגירושין וקדשים הם מעשה, מה שאין כן תרומה דניטלת בדיבור או במחשבה, וכשמפריש השליח תרומות ומעשרות בדיבור או במחשבה הוי ליה כמו שהבעלים עצמו עושה כן. וזהו סברת ה"בתי כהונה" וה"נודע ביהודה" וה"מחנה אפרים" וה"בית מאיר" ורש"ש ו"פני יהושע" והחיד"א, דשייך למילף מתרומה שיש שליחות על מילי. וכמ"ש ה"פרי מגדים" (בפתיחה כוללת ח"ג אות י"א), ובחידושי "חתם סופר" בגיטין (כ"ט). דהא דבעל דבר עצמו יכול לעשות שליח ראשון במילי, נפקא לן מתרומה דניטלת

דעת המהריק"ש שעשיית פרוזבול ע"י שליח חשיב מילי דלא מימסרי לשליח

סז) והנה מעיקר דינא דשו"ע חו"מ (סימן ס"ז סעיף י"ט) שכתב בנוסחה פרוזבול "מוסרניי כו', ע"ש בספר "ערך לחם" למהריק"ש שכתב: "מהכא משמע דליתיה על ידי שליח שיאמר לדיינין מוסר לכם חובותיו, שאין כאן מסירה גמורה אלא מסירת מילי, כמו שכתב הר"ן בתשובה סימן ע"ז, ומילי לא מימסרין לשליח. ועיין בתשובתי [אהלי יעקב] סימן כ"ד בדין הפקיד על נכסי אחר שעשה הוא ההלואה מעיקרא, דלא דמי לשליח למסירת פרוזבול לבד, דפקיד על הנכסים עושה בהם כל הצריך כנ"ל, דפקיד לא הוי מילי". עכ"ד.

דברי ה"ברכי יוסף" דדעת המהריק"ש היא כדעת מהרי"ט דאפילו בשליח ראשון חשיב מילי

עז) ובספר "ברכי יוסף" (או"ח סימן תל"ד סק"ד) מדמה את דברי המהריק"ש לתשו' מהרי"ט (ח"א סימן קכ"ז) שכתב דאין אדם יכול למנות שליח להקדיש נכסיו, משום דהוי מילי, ולא מימסרין לשליח. - וז"ל: "שנראים לי הדברים שאם אמר אדם לחבירו צא והקדיש שור אחד משוורי, אין בו דין הקדש, דמילי נינהו, וקיי"ל דמילי לא מימסרין לשליח". עכ"ד. - והיינו, דהמהריק"ש והמהרי"ט ס"ל דהא דקיי"ל מילי לא מימסרין לשליח, הוא אפילו בשליח ראשון המתמנה על ידי הבעלים בעצמו לומר מילי, אינו יכול להיות שליח, כיון שלא נמסר בידיו חפץ רק מילי גרידא, ואין כח בשליחות לחול על מילי.

השגת ה"בתי כהונה" ע"ד המהרי"ט

עח) הן אמת דה"ברכי יוסף" הנ"ל הביא מתשו' "בתי כהונה" (ח"ב בית ועד, סימן כ"ד) שתמה תשו' המהרי"ט, דהרי הא דאמרינן מילי לא מימסרי לשליח היינו דוקא בשליח שני, ולא בשליח ראשון. דהבעלים בעצמו ודאי יכול למנות שליח לומר מילי, ונעשה כמו שהבעלים עצמו אמר דברים אלו דשלוחו של אדם כמותו, אלא דהשליח הזה שנתמנה לומר מילי אינו יכול למנות שליח אחר במקומו לומר את המילי, דאין השליח הראשון יכול למסור מילי לשליח שני, וכמו שפירש רש"י בגיטין (כ"ט). בד"ה רבא אמר כו', בזה"ל: "התם היינו טעמא דלא משוו שליח, שלא מסר להם אלא דברים, ואין דברים כח להיות חוזרים ונמסרים לאחר". עכ"ל. הרי רק אין כח בדברים להיות חוזרים ונמסרים מהשליח הראשון לשליח השני, אבל פעם אחת יכולים הדברים להמסר מהבעלים לשליח הראשון.

אמרינן ביה מילי לא מימסרן לשליח. – וה"קצות החושן" (סימן רמ"ד סק"ג) הביא סברא זו בשם המרדכי בגיטין (סימן ת"כ). וע"ע ב"דרך אמונה" (פ"ו דשמיטה ס"ק י"ח). – ולפי זה הקשה הגרעק"א על דברי הר"ן בפסחים (ג' ע"ב מדפי הרי"ף) שכתב דאי אפשר לבטל החמץ על ידי שליח משום דביטול חמץ הוא מדין הפקר, ואי אפשר להפקיר על ידי שליח, ואמאי הרי בהפקר ובביטול חמץ האמירה מסיימת את הענין, ואינו נחשב מילי, אלא מעשה. – וכמו"כ הקשה הגעק"א על דברי תשו' מהרי"ט הנ"ל, דודאי אפשר להקדיש על ידי שליח, וכמו שהוכיח הגרעק"א מסוגיא דתמורה (י'), מכיון שהאמירה מסיימת את הענין ואינו נחשב מילי אלא מעשה.

בביאור השו"ע אור"ח סי' תל"ד ט"ד

והנה לפי זה מתבאר טעמו דהשו"ע באור"ח (סימן תל"ד סעיף ד') שפסק דאפשר לבטל חמץ על ידי שליח, אף על פי דהשו"ע עצמו באהע"ז (סימן ק"כ סעיף ד') פסק דלא מהני אומר אמרו, משום דבביטול חמץ האמירה מסיימת את הענין, וחשיב מעשה, ושפיר מימסרא לשליח. – וה"ברכי יוסף" (בסימן תל"ד סק"ד) הוכיח מהשו"ע (שם) דבשליח ראשון אין חסרון דמילי לא מימסרן לשליח, מזה שהתירו לבטל חמץ על ידי שליח, מבואר דלא ס"ל סברא זו שאמירה המסיימת את הענין חשיבא מעשה.

דינים העולים לענין פרוזבול

עז) ולענין פרוזבול, לפי דברי הגרעק"א יש לתלות בפלוגתא דהריב"ש (סימן שצ"ד) והר"ן (בסימן ע"ז) מה פועל את מניעת השמטת החובות, האם האמירה שאומר המלוה בפני הדיינים או העדים שמוסר חובותיו לבית דין, ואם כן האמירה מסיימת את הענין. או שהשטרי פרוזבול שכותבין לאחר אמירתו, הוא המונע את השמטת החובות, ואם כן האמירה לא מסיימת את הענין.

הכרעת מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה

עח) והכרעת מו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה, שאפשר לסמוך על הפוסקים דשליח ראשון המתמנה על ידי הבעלים יכול להיות שליח לומר מילי, ואפשר לעשות שטר פרוזבול על ידי שימנה שליח שיאמר לדיינים פלוני מוסר לכם חובותיו, ונחשב כמו שהבעלים עצמו אמר כן, דשלוחו של אדם כמותו, ויכתבו לו הדיינים שטר פרוזבול. והוסיף דגם אפשר למנותו ליח על ידי טלפון. – והוא הדין מי שרוצה למסור את החובות בפני עדים לבית דין חשוב, גם כן יכול לעשות זאת על ידי שימנה שליח שיאמר בפני העדים פלוני מוסר חובותיו לבית דין פלוני, וגם בזה אין משום מילי לא מימסרי לשליח, דהא השליח אינו ממנה את העדים שיהיו שליחים שלו למסור את דבריו לאותו בית דין, אלא השליח רק מודיע לעדים שפלוני מסר חובותיו לבית

במחשבה, ומחשבתו של שליח הוי כמחשבתו של בעה"ב. – והמהרי"ט דפליג בזה, כתב דמחשבה דתרומה חשיבא מעשה, וכמ"ש התוס' בקידושין (נ"ט: ט) בד"ה מיד כו', בזה"ל: "וי"ל דמחשבה דתרומה היה יודע דכמעשה דמי דכתיב ונחשב לכם והוי כאילו תרם בידים". עכ"ל. ומעתה אין לנו מקור מהתורה שאפשר למנות שליח על מילי. – וכמ"ש בתשו' "חתם סופר" (יו"ד סימן שכ"א) בביאור סברת מהרי"ט הנ"ל, דבתורה מצינו שליחות רק על מעשה, ולענין הפרשת תרומה עיקר המצוה היא ההפרשה וההרמה שהם מעשה, ואילו הדיבור הוא טפל לעיקר המצוה.

בתשו' הגרעק"א קמא סי' ל'

והנה כיו"ב כתב בתשו' הגרעק"א (קמא סימן ל'), וז"ל: "דשורש ענין הפרשה הוי מעשה ליתנו לכהן, אף שעתה אינו עושה מעשה, מכל מקום מחשבתו לקוראו בשם תרומה, שסופו לבוא לידי מעשה מקרי מעשה, מה שאין כן בביטול בלב דנגמר ונעשה הכל במחשבה". עכ"ד הגרעק"א.

ביאור הגרעק"א

עז) והנה הגרעק"א בדו"ח בגיטין (ל"ב). הביא דברי מהרי"ט שאפילו בשליח ראשון המתמנה על ידי הבעלים, אמרינן מילי לא מימסרן שליח. והביא קושיית ה"בית מאיר" (באהע"ז סימן ק"כ סעיף ד') דדוקא בשליח שני המתמנה על ידי שליח אמרינן מילי לא מימסרן לשליח.

בסוגיא דגיטין ס"ו ע"ב

וכתב הגרעק"א דדין זה תלוי בפלוגתא דאמוראי בגיטין (ס"ו: גבי אומר אמרו, האם הבעל יכול למנות שליח שיאמר לסופר לכתוב גט לאשתו, או שצריך דוקא הבעל עצמו לומר לסופר לכתוב את הגט, וביאר הגרעק"א דנחלקו האם הבעל עצמו יכול למנות שליח לומר מילי, או לא. – ולדינא קיי"ל בשו"ע אהע"ז (סימן ק"כ סעיף ד') דלא מהני אומר אמרו, אלא דוקא הבעל עצמו צריך לומר לסופר לכתוב את הגט. – ולפי זה נקטינן דאפילו בשליח ראשון המתמנה על ידי הבעלים אמרינן מילי לא מימסרן לשליח.

ביאור הגרעק"א לסוגיא דגיטין

והוסיף הגרעק"א, דדוקא אמירה כזו לכתוב גט, חשיבא מילי, מכיון שהאמירה לא מסיימת את הענין, אלא היא רק מאפשרת לסופר לכתוב, וכשהסופר יכתוב את הגט ויתן לאשה יסתיים הענין. אבל אמירה שהיא בעצמה מסיימת את הענין, וכגון האומר לשליח להפר נדרי אשתו, שבאמירה שיאמר השליח תסתיים ההפרה, אמירה זו לא נחשבת מילי, אלא מעשה, ולא

שיכתוב מכתב שבו הוא מבקש מהדיינים שיעשו עבורו פרוזבול, ויחתום את שמו, וצריכין העדים להכיר את חתימת ידו. [ומו"ז מרן הגר"ש אלישיב זללה"ה, הורה שיכולים לאמת את חתימתו, על ידי שיראו מסמך אחר רשמי שבו הוא חתום].

ענף ח'

בגדר מסירת פרוזבול בפני הדיינים או לא

פרוזבול שלא בפני הדיינים עצמם. [וצ"ל דגם ה"ר יחיאל, דהובא במרדכי הנ"ל, ס"ל בביאור הירושלמי כפירוש קמאי דקאי על השטרות, ולכן ס"ל דלא מהני למסור לדיינים שלא בפניהם, כיון דלא מצינו מקור להתיר לעשות כן].

ביאור התומים כהרמב"ן

פא אמנם התומים (סימן ס"ז ס"ק כ"א) כתב בביאור הירושלמי כהרמב"ן, וס"ל דלא מהני מסירת פרוזבול שלא בפני הדיינים. - וז"ל: "דין זה צל"ע, כי לא נראה כן מכל הפוסקים דנסתפקו אי בעינן בית דין מומחין, וכי אלמן ישראל שלא יהיה ח"ו בכל תפוצות ישראל מומחין, והרי יכול לומר מוסרני לכם, וכן דעת רבי יחיאל במרדכי דאין מועיל כי אם בפני בית דין, והמרדכי חולק עליו מדברי הירושלמי דקאמר אפילו נתונים ברומי. ובאמת מדברי הר"ן בפרק השולח נראה דמפרש דאפילו נתונים שטרות ברומי ואמר מוסרני לכם, והא אין שטרותיו בידו מכל מקום מועיל, וכן באמת לשון נתונים יותר מסתבר דקאי על השטרות, ולכן דין זה צל"ע. - עכ"ד התומים. - וכן ה"פאת השולחן" (סימן כ"ט ס"ק ע"ה) מייתי פלוגתא דהמרדכי והרמב"ן והר"ן בביאור הירושלמי, וסיים: "ודברי הרמב"ן ור"ן עיקרים יותר". - וכיו"ב כתב המהרש"ל ב"ים של שלמה" (פ"ד דגיטין סימן מ"ו).

בשו"ע חו"מ סי' ס"ז סעיף כ"א

פב והנה בשו"ע חו"מ (סימן ס"ז סעיף כ"א) כתב: "יש מי שכתב ענין שטר פרוזבול כך הוא, הולך המלוה אצל ג' עדים ויש אומרים אפילו לשנים, ואומר הווי עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי ג' דיינים דאינון פלוני ופלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני, ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים, ואם חתמו ביה דייני טפי מעלי ואין צריך שם עדים". ומשמע דמיירי שמוסר את הפרוזבול בפני עדים שלא בפני הדיינים. וכמו שביאר הגר"א (ס"ק ל"ו וס"ק ל"ט) דהמחבר בשו"ע פסק כהירושלמי (פ"י דשביעית ה"ב) דאפילו נתונים ברומי, וכפירוש המרדכי (גיטין סימן ש"פ) דקאי על הדיינים שנתונים ברומי, והיינו דמהני מסירת פרוזבול בפני עדים לחודא.

בדברי הב"י במקור הדין מבעל התרומות

פג אמנם הב"י כתב דמקור הדין הוא מבעל התרומות (שער

דין פלוני, והכל נעשה על ידי השליח הראשון שהתמנה על ידי השלח עצמו. - ומי שרוצה לחוש להסוברים דאי אפשר למנות שליח לומר כן, וכדעת המהריק"ש והמהרי"ט, חידש ה"חתם סופר" בתשו' (חו"מ סימן קי"ג) והובא בפתחי תשובה (סק"ג),

בענין מסירת פרוזבול שלא בפני הדיינים

עז והנה לענין מסירת הפרוזבול שלא בפני הדיינים, כתב ברמ"א חו"מ (סימן ס"ז סעיף כ') שאין חילוק בין אם המלוה בעיר הדיינים או לא, כי יכול לומר אפילו שלא בפניהם אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פלוני. וב"דרכי משה" (שם סק"ט) הביא מקור הדין במרדכי (גיטין סימן ש"פ). וכן פסק בספר "שערי צדק" (פרק כ"א סעיף ו'). - ובתשו' המבי"ט (ח"ב סימן פ"א) הוסיף דמהני מסירת פרוזבול לבית דין בפני עדים גם כשלא יודעים הבית דין מזה.

ביאור הירושלמי פ"י דביעית ה"ב

פ והנידון הוא בביאור הירושלמי (פ"י דשביעית ה"ב), דאמרינן על תקנן פרוזבול "אמר רבי חזקיה בשם רבי ירמיה ואפילו נתונים ברומי". ונחלקו קמאי בביאור הירושלמי.

ביאור המרדכי בגיטין סי' ש"פ

דהמרדכי (בגיטין סימן ש"פ) ביאר דהכוונה אפילו שהדיינים נמצאים ברומי, דהיינו אף על פי שהמלוה לא נמצא באותה עיר שנמצאים בה הדיינים, מכל מקום יכול המלוה למסור להם את החובות שלא בפניהם. - וז"ל המרדכי: "ועתליה שאמר פרוזבול היה לי ואבד, כתב ר"י בתשובתו דנאמן בלא שבועה מטעם דלא שביק איניש היתירא ואכל איסור כו', ועל שהקשה ה"ר יחיאל אם ב"ד גדולי הדור רחוקים ממנו, שאז בודאי אמר שקר למה יהא נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, נ"ל דלאו ברוחקא וקורבא תליא מילתא, דהא גרסינן בירושלמי דשביעית דרבי חזקיה בשם רבי ירמיה אפילו נתונים ברומי, פירוש הדיינים, כלומר יכול לומר מוסרני לפלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני אפילו רחוקין ממנן הרבה אף על פי אינם בפניו שפיר דמי". עכ"ל.

ביאור הרמב"ן והריטב"א והר"ן וה"כפתור ופרח

אולם הרמב"ן והריטב"א בגיטין (ל"ו). והר"ן בגיטין (י"ח ע"ב מדפי הרי"ף) וה"כפתור ופרח" (פרק מ"ט), מפרשים הירושלמי, דהשטרות נמצאים ברומי, ואינם ביד המלוה, וקמ"ל דתקנת פרוזבול היא שיכול המלוה למסור לבי"ד גם חובות שהשטרות אינם בידו. דמפאת דינא דמוסר שטרותיו לבי"ד הוא דוקא כשמוסר השטרות עצמם לבי"ד. ולפי זה אין מקור להתיר למסור

וממילא י"ל דנקט הגר"א דמסקנת הב"י להלכה כדעת המרדכי, שאפשר למסור את הפרוזבול בפני עדים שלא בפני הדיינים. – ולכן בשו"ע השמיט הב"י את הלון דבעל התרומות "שהם ראו כי בפניהם מסרו בפני הדיינים", משום דס"ל להלכה כהמרדכי שאין צריך למסור דוקא בפני הדיינים עצמם.

בביאור הרמ"א לדברי הב"י

פה) והנה מדברי הרמ"א שפסק דין זה לעיל (בסימן ס"ז סעיף כ') דמהני מסירת פרוזבול לבית דין שלא בפני הדיינים, מבואר דהרמ"א נקט דכוונת השו"ע (בסעיף כ"א) שמסור המלוה את הפרוזבול בפני הדיינים עצמם, דאם לא כן מדוע הקדים הרמ"א וכתב דין זה בסעיף קודם.

הכרעת ההלכה

פו) נמצינו למדין, דהמרדכי נקט בדעת הירושלמי דמהני מסירת פרוזבול בפני עדים שלא בפני הדיינים. וכן פסק הרמ"א, ובתשו' מבי"ט (ח"ב סימן פ"א) הוסיף דהוא הדין אם הדיינים אינם יודעים שמסר להם. והגר"א כתב דגם המחבר בשו"ע פסק כן, דמהני מסירת פרוזבול בפני עדים שלא בפני הדיינים. – ולפירוש הרמב"ן הריטב"א והר"ן וה"כפתור פרח" דעת הירושלמי, אין מקור להתיר למסור פרוזבול שלא בפני הדיינים עצמם. וכן דעת ה"ר יחיאל שמוכא במרדכי, דלא מהני למסור שלא בפני הדיינים עצמם, וכתב התומים דזהו דעת כל הפוסקים שדנו אם צריך למסור את הפרוזבול דוקא בפני בית דין מומחין או בכל בית דין. וכן פסק הפאת השלחן דלא מהני מסירת פרוזבול שלא בפני הדיינים. – ומו"ז מרן הגרי"ש אלישיב זללה"ה היה כותב נוסח פרוזבול הכולל ב' אפשרויות. חדא, מסירה לבית דין חשוב שלא בפניהם. ועוד, מסירה לשלש דיינים בפניהם.

ענף ט'

בגדר הדיינים בפרוזבול

אמינא לה דתנן מוסרני לפניכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני. ורב ששת אטו תנא כי רוכלא ליחשיב וליזיל. אמר רב נחמן מנא אמינא לה דתנן הדיינים חותמין למטה או העדים, מאי לאו דיינים דומיא דעדים מה עדים שנים אף דיינים נמי שנים. ורב ששת מידי איריא הא כדאיתא והא כדאיתא. ע"ש. ורש"י פירש דהא דקאמר רב נחמן שגם לשנים קוראים בית דין, אין זה משום דס"ל דשנים דשדנו דיניהם דין, אלא מכיון דאין זה אלא הודעה, ולא משא ומתן, סגי בשנים, דבשלמא גבי דינא דממונא בעינן שלשה, אבל הכא אודעי בעלמא הוא ובתרי סגי. והרמב"ן הביא דבריו, וכתב עליו שיפה פירש, והוסיף: "וכן בשמיטה גילויי מילתא, דאפקואי ממונא הוא, הואיל והתקין הלל, אפילו בתרי

מ"ה), והתם קמיירי שמוסר הפרוזבול גם בפני עדים וגם בפני הדיינים עצמם, והעדים חותמים שראו שמסר בפני הדיינים.

דברי הב"י

דיעווי"ש בב"י שכתב בזה"ל: "כתב בספר התרומות בשם הר"י אלברצלוני, וז"ל ענין שטר פרוזבול כך הוא הולך המלוה אצל ג' עדים ויש אומרים אפילו לשנים ואומר הווי עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים דאינון פלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני ודי לו אם יחתמו אותם עדים באותו פרוזבול שהם ראו כי בפניהם מסרו בפני הדיינים, ואף על פי שאין הדיינים חותמין בו. מיהו אי חתימי דייני טפי מעלי ואין צריך שם עדים כלל, וזהו שנינו הדיינים חותמין למטה או העדים". עכ"ד הב"י בשם ספר התרומות.

בשיטת הב"י בדין מסירת פרוזבול

וחזינן דמיירי שמוסר את הפרוזבול גם בפני העדים וגם בפני הדיינים עצמם, וחותמים לו העדים שראו שמסר בפני הדיינים, וכמו שכתב: "שהם ראו כי בפניהם מסרו בפני הדיינים". עכ"ל.

הערה ע"ד הגר"א

ומעתה צ"ב מש"כ הגר"א דכוונת המחבר בשו"ע לפסוק כהמרדכי דמהני מסירת פרוזבול בפני עדים שלא בפני הדיינים.

בדקדוק דברי הב"י

פד) אכן יעוי' בב"י דלאחר דמייתי דברי בעל התרומות הנ"ל, הביא ב"בדק הבית" את דברי המרדכי. וז"ל: "כתב המרדכי בפרק השולח שמדברי רבינו יחיאל משמע שאינו מועיל פרוזבול אלא אם כן יאמר לדיינים עצמם מוסרני לכם, וחלק עליו מדגרסינן בירושלמי אפילו נתונים ברומי פירוש הדיינים". עכ"ד הב"י. –

בהא דבעינן שלשה דיינים לפרוזבול

פז) והנה בשו"ע חו"מ (סימן סעיף כ"א) כתב וחזי דאנא מסרנא פרוזבול קמי שלשה דיינים כו'. וכן לעיל (סעיף י"ט) כתב זהו גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה והדיינים חותמים למטה או העדים.

בסוגיא דגיטין ל"ב ע"ב

פח) ובגיטין (ל"ב). שנינו, שאם שלח גט לאשתו, וביטל בפני בית דין, מעיקר הדין הגט מבטל. – ובגמ' (ל"ב:): נחלקו בפני כמה מבטלו, רב נחמן אמר בפני שנים, רב ששת אמר בפני שלשה. רב ששת אמר בפני שלשה בית דין קתני, ורב נחמן אמר בפני שנים לכי תרי נמי בית דין קרי להו. אמר רב נחמן מנא

דבעיקרא דינא לא אתי למיבעי אי מפקינן ממונא מהאי גברא אלא לענין איסורא אי נהג השביעית או לא לקולא נקטינן כנ"ל. עכ"ד הבי"ש.

הערת המהרי"ט ע"ד הבי"ש

ויעו"י בשו"ת מהרי"ט (ח"ב סימן מ') שהעיר על דברי הבי"ש, וז"ל: "לא נתברר לי טעמו של הבי"ש ז"ל דמעיקרא דינא לא אתינא למבעי אלא לענין איסורא, ומה בכך נפקא מינה נמי לענין ממון. ועוד דאי שביעית משמטתו או אין שביעית משמטתו לענין ממונא הוא לידע אם הופקע בשביעית". עכ"ד.

ביישוב דברי הבי"ש

אכן הבי"ש נקט דתחילת הדיון הוא על איסור, והממון אינו ענין בפני עצמו, אלא תולדה מהכרעת הדין לענין איסורים.

קושיית ה"משנה ראשונה"

צב) והנה ב"משנה ראשונה" (פ"י דשביעית מ"א) הקשה על דברי הבי"ש הנ"ל מהא דאמרינן בגיטין (ל"ז). בפירושא דמשנתנו (שם) דשנינו השביעית משמטת את המלוה בין בשטר ובין שלא בשטר, דנחלקו בזה, רב ושמואל דאמרי תרוייהו בשטר היינו בשטר שיש בו אחריות נכסים ושלא בשטר היינו שטר שאין בו אחריות נכסים וכל שכן מלוה על פה דמשמטת, ורבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו בשטר היינו שטר שאין בו אחריות נכסים, שלא בשטר פירושו מלוה על פה, אבל מלוה בשטר שיש בה אחריות נכסים אינו משמט. וכפלוגתא זו נחלקו בירושלמי (פ"י דשביעית ה"א), דפרכינן במשנתנו, ניחא שלא בשטר, אבל בשטר יעשה כמלוה על המשכון ואינו משמט, ואמר רבי יוחנן תפטר בשטר שאין בו אחריות נכסים וכרבי מאיר דאמר אחריות לאו טעות סופר היא. ורבי ירמיה אמר הכא במאי עסקינן כגון שאין לו קרקע. והיינו נמי כשיטת רבי יוחנן דבמקום שיש קרקע אלים שיעבודו כמשכון ואינו משמט. [אלא דרבי ירמיה חידש דבמקום שאין לו קרקע לא אלים שעבודו. ובפשוטו רבי יוחנן פליג וס"ל דאין חילוק בין יש לו קרקע ובין כשאין לו קרקע]. ורבי יוסי אמר דאפילו כשיש אחריות נמי משמט. והיינו כרב ושמואל.

בסוגיא דגיטין ל"ז ע"א

ובגיטין (ל"ז). אמרינן, קריבה דרב אסי הוה ליה ההוא שטרא דהוה כתיב ביה אחריות נכסים אתא לקמיה דרב אסי אמר ליה משמט או אינו משמט, א"ל אינו משמט, שבקיה ואתא לקמיה דרבי יוחנן, אמר ליה משמט, אתא רבי אסי לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה משמט או אינו משמט, אמר ליה משמט, והאמר הוא דאמר אינו משמט, א"ל וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, א"ל והתניא כוותיה דמר אל דלמא ההיא בית שמאי היא דאמרי שטר

נמי סגיא, דהלל הפקיע ממון בני אדם בפרוזבול, ובכל דהו סגיא עכ"ל. וכ"כ התוס' בגיטין (ל"ב:) בד"ה ורב נחמן כו', בזה"ל: "וע"כ צ"ל אף על גב דתרי אין דיניהם דין, כיון דפרוזבול סגי בתרי, קרי להו בית דין". וביאר הרשב"א, דלגבי ביטול הגט וגבי פרוזבול דאינן צריכים לישא וליתן בדבר שנים סגי להו. והר"ן כתב: "דאף על גב דקיי"ל בשנים שדנו אין דיניהם דין, הני מילי בדין דבעי משא ומתן, אבל פרוזבול דלא בעי משא ומתן דיניהם דין". עכ"ל.

ביאור הבי"ש בחילוק בין ביטול הגט ובין פרוזבול

פט) והנה לגבי ביטול הגט פסק בשו"ע אהע"ז (סימן קס"א סעיף ס'), כרב נחמן, שאפשר לבטל בפני שנים. אולם לענין פרוזבול פסק בחו"מ (סימן ס"ז סעיף כ"א), כרב ששת, דבעי שלשה. - וביאר הבי"ש דהטעם הוא משום דבפרוזבול מחמירין דהוי ליה איסור. וז"ל הבי"ש: "ולכאורה משמע דבתרי סגי, דהלכה כרב נחמן בדיני, אבל מלשון בעל התרומות שכתבתי בסמוך נראה דשלשה בעינן, וכן נראה מדברי רבינו שכתב פלוני ופלוני, ואפשר דטעמא משום דמשמע להו דדיני שמיטה איסורא נינהו. והלכה כרב ששת דמסתבר טעמיה דסתם דיינים תלתא נינהו. ודברי הרמב"ם (בפרק ט' הלכה י"ח) סתומים, שכתב מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים כלשון המשנה, ולא פירש יותר". עכ"ד.

דברי הגר"א בביאורו לשו"ע סי' ס"ז ס"ק ל"ז

צ) והגר"א בביאורו לשו"ע (חו"מ סימן ס"ז ס"ק ל"ז) כתב: "קמי שלשה דיינים. כרב ששת [בגיטין ל"ב:], ואף על גב דלענין גט קיי"ל כרב נחמן שם, דאינן תלויין זה בזה רק שמביא רב נחמן ראיה דשנים נמי מקרי בית דין, ועייין ר"ן שם". עכ"ד.

שמיטת כספים אי הוי כממון או כאיסור

צא) והנה הביאור בדברי הבי"ש דדיני שמיטה איסורא נינהו, דודאי פשיטא דהשמטת השביעית יש בה איסור ויש בה ממון, אלא דהנידון הוא על הגדרת הממון דהוי תולדה מהאיסור, ומכיון שביסודו הוא איסור, ממילא גם המסתעף ממנה דינו כמו באיסור דהוי ליה לחומרא. - ולכן בספיקא נקט הבי"ש בחו"מ (בסימן ס"ז סעיף י"ג) בהא דקיי"ל בשו"ע (שם סעיף י') דהמלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים דאין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו דהשתא לא קרינן ביה לא יגוש, ובמכות (ג'). איכא תרי לישני בזה, והרא"ש (פ"ק דמכות סימן ג') פסק כלישנא בתרא דאין משמט, משום דשביעית דרבנן אזלינן לקולא. - וכתב הבי"ש: "וא"ת הא בספיקא דממונא נקטינן קולא לנתבע, והכא הוי איפכא קולא לתובע. ונראה לי דטעמיה משום דשמיטה איסורא הוא ומקילין דלא תנהוג כיון דרבנן היא בזמן הזה, ונהי דנפקא מינה לענין ממונא והויא חומרא לתובע, מכל מקום כיון

דרכנו.

דברי ה"מנחת חינוך"

צה) והנה אם שמיטת כספים דיינינון כממון ולא כאיסור, כתב ה"מנחת חינוך" (מצוה תע"ז סק"ז) דבממון מספק אזלינן לקולא דהמוציא מחבירו עליו הראיה, אם כן לשיטת הרמב"ם (פ"ב מבכורות ה"ו) דמהני תפיסה בספק ממון, אפשר דאם תפס המלוה אין מוציאין מידו, ולא הוי ספק איסור לאו דלא יגוש. דנראה דאם גבה חובו בעל כרחו עבר הלאו ואין תקנה, ואף דמחזיר אחר כך, זה מועיל להממון דהוי גזל בידו מכיון דהוי אפקעתא דמלכא, אבל על הלאו עבר, ואם כן בתפס הוי רק ספק ממון, ולהרמב"ם מהני תפיסה בספק ממון, וסיים ה"מנחת חינוך", דמסתמת הרמב"ם (פ"ט דשמיטה ה"ו) שכתב בסתם משמט, נראה דלא מהני תפיסה. וצ"ל כיון דרב ושמואל סברו דמשמט, ורבי יוחנן מסופק, אין ספיקו של רבי יוחנן מוציא מידי ודאי שלהם, והלכה כוותיהו דרב ושמואל.

בהכרעת החזו"א דאפשר מדין זכין לעשות עבורו פרוזבול

צו) והנה בספר "דרך אמונה" (פ"ט משמיטה ס"ק צ"ט) כתב בשם "נחלת אליהו" מהגר"א דושניצר (סימן ס"ה) בשם החזו"א דאפשר מדין זכין לעשות עבורו פרוזבול. ולכן אם אחד אינו נמצא כאן וחבירו חושש שישכח לעשות פרוזבול, דיכול לעשות פרוזבול עבורו מדין זכיה. – וב"ציון ההלכה" (שם ס"ק רל"ה) העיר דב"אור זרוע" (בפסקי ע"ז סימן ק"כ) על התוספתא (פ"א דב"ב ה"ד), מפורש דבעינן דעת המלוה, דלמא דעתו שתהא שביעית משמטת כדי לקיים מצות עשה. – אמנם מי שהוא פורק עול ואינו חושש לעשות פרוזבול, אי אפשר לעשות עבורו פרוזבול מדין זכיה.

בנידון ה"נחלת אליהו"

צז) ויעוי' בספר "נחלת אליהו" (הערות וחיידושי דינים אות ק"ד) שהאריך לדון בראיות האם מהני בכהאי גוונא זכין, שצריך להקנות את החוב לבית דין. – והביא בשם החזו"א שיש חילוק, שאם המלוה באמת רוצה לעשות פרוזבול, רק ששכח, יכול לעשות בעדו שלא מדעתו, אבל אם המלוה רשע הוא שאינו רוצה לעשות פרוזבול, ואפילו אם היה יודע לא הוה ניחא ליה בזה, אין אומרים זכין לאדם שלא בפניו, ואין אומרים דכיון שאם היה יודע האמת שיש איסור ויש שכר ועונש והיה מאמין בזה כפי שהוא האמת, היה ניחא ליה, דז"א, דלא אזלינן אלא רק כפי המציאות של עכשיו, אם באמת היה יודע הוה ניחא ליה עכשיו, מהני.

העומד לגבות כגבוי דמי. וכעין זה איתא בירושלמי. והקשה ה"משנה ראשונה" דמקאמר רבי יוחנן משמט, דאזיל מספק לקולא ולא גבה החוב, הרי דחשיב ליה כספק ממון ולא כספק איסור. וכמו שפירש רש"י שם בד"ה וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה "להוציא ממונו בידים". משמע דלא רצה להוציא ממונו משום דספק ממון אזלינן לקולא לנתבע, ככל ספק ממון דמוציא מחבירו עליו הראיה. – וחזינן דשמיטת כספים דינה כממון, ומספק אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה, ולא רצה רבי יוחנן להוציא ממון מתחת ידי בעליו בלא ראיה.

בשיטת רש"י

אמנם בדברי רש"י אין הכרע, די"ל דגם איסור יש בזה, והא דלא חש רבי יוחנן אלא להוציא ממון בידים, ולא החמיר עליו משום ספק איסור לא יגוש, הוא מכיון דשביעית בזמן הזה דרבנן, וממילא הוי ספק איסור דרבנן דספיקו לקולא, ולכן הוצרך רש"י לפרש דחש רבי יוחנן להוציא ממון מתחת יד בעלים משום דלא ברירא ליה. אבל בזמן דשביעית הוא מדאורייתא, שפיר י"ל דגם איסור יש בזה, ואזלינן בספיקא לחומרא כשאר איסורים. ורק בדברי הרא"ש (פ"ק דמכות סימן ג') שכתב בהא דאיכא תרי לישני בגמ' גבי המלוה את חבירו לעשר שנים האם שביעית משמטתו אי לא, ופסק הרא"ש כלישנא בתרא דאין שביעית משמטתו וגובה המלוה את חובו, דשביעית בזמן הזה דרבנן וספק דרבנן לקולא. ובזה הוא שהקשה הב"י דהוי ליה ספק ממון דהוי קולא לנתבע וחומרא לתובע ויפטר הלוה מלפרוע לו חובו. ותירץ דעיקרא דדינא איסורא הוא. וזהו שהקשה שה"משנה ראשונה" דהא רבי יוחנן לא גבה את החוב מספק, אלמא דחשיב כספק ממון.

תירוק בני הרב שלמה שליט"א

צג) ושמעתי מבני הרב שלמה שליט"א ליישב דשאני גבי שטר שאין בו אחריות נכסים דהנידון הוא כלפי שעבוד השטר, ועד כמה חשיב כגבוי, ובזה דיינינון את הנידון כממון. מה שאין כן לענין המלוה את חבירו לעשר שנים דעיקר הנידון הוא איסור, ואזלינן לחומרא.

שיטת הרמב"ן בספר הזכות

צד) והנה הרמב"ן בספר הזכות, בגיטין (י"ח ע"א מדפי הרי"ף), כתב להוכיח מדברי יוחנן דלא רצה לעשות מעשה דקיי"ל כרבנן דרבי דשביעית בזמן הזה דאורייתא, דאם הוי מדרבנן הרי בדרבנן אנו מדמין ועושים מעשה. וחזינן דס"ל להרמב"ן דשביעית הוי כספק איסור, ורק כיון דשביעית דאורייתא אזלינן בספיקא לחומרא, אבל אם הוי מדרבנן אזלינן בספיקא לקולא ואין דנין אותה כספק ממון דהמוציא מחבירו עליו הראיה. – אמנם הרא"ש לא נקט כן, דהא פסק כרבי דשביעית בזמן הזה

חקרי משפט

עמותה לחקר המשפט היהודי
(ע"ר) מס' 580442473

לעמותה אישור מס הכנסה
לפי סעיף 46
לפקודת מס הכנסה.

משרד:

רח' הרב קוטלר 21 ב"ב,
טל/פקס: 03-5785091

דוא"ל:

chekermishpat@gmail.com

Chikrei Mishpat Institute

Office:

21 Harav Kotler St.

Bney Brak

Tel / fax: 03-5785091

דברי ה"אור זרוע"

צח) אכן ה"אור זרוע" (בפסקי ע"ז סימן ק"כ) כתב: "ותניא בתוספתא ב"ב (פי"א ה"ד) גזרי דיינין ופרוזבולין שלא מדעת שניהם, רבי אומר ואמר אני שאין כותבין פרוזבול אלא מדעת הלוה כו'. דעת הלוה לכו"ע לא בעינן, כי פליגי בדעת המלוה, דדילמא דעתו שתהא שביעית משמטת כדי לקיים מצות עשה כו'. עכ"ל. והיינו, דהא דאין כותבין מדין זכיה, אין החסרון מדין הקנאה, רק דשמא לא הוי זכיה גמורה דברצונו לקיים מצות שמיטה כהלכה וליותר על המלוה. - ולפי זה מי שאינו חושש לעשות פרוזבול מפני שהוא פורק עול, לכאורה רשאי לעשות להם פרוזבול בדרך זכיה.

בענין זכין לאדם במקום שחב לאחרים

צט) והנה אין לדון מחשש זכין לאדם במקום שחב לחבירו, שהוא חב ללוה, משום דאם קמיירי שהמלוה הוא גם כן פורק עול הרי בלאו הכי הוא יטרופ מהלוה, רק שעכשיו הוא יעשה כן בהיתר. - ועוד, דאין זה הפסד עליה, אלא רק מניעת ריוח. - ועוד, דגם כשהמלוה לא עשה פרוזבול יש מצוה על הלוה לפרוע את חובו ולומר למלוה אף על פי כן, ואם כן אי אפשר לומר שיש כאן חוב עבורו, כי הוא מזכהו בדבר שרוח חכמים נוחה הימנו.

